

GENEL TÜRK TARİHİ

ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

Cilt/Volume 6, Sayı/Issue 11, Ocak/January 2024, ss. 141-160.

Geliş Tarihi–Received Date: 13.06.2023 Kabul Tarihi–Accepted Date: 08.01.2024

ARAŞTIRMA MAKALESİ – RESEARCH ARTICLE

OSMANLI DEVLETİ’NİN İKAMET ELÇİLİĞİNE UYUM SÜRECİNDE MEHMED SAİD GALİB
EFENDİ’NİN FRANSA ELÇİLİĞİ (1802-1803)*

10.53718/gttad.1313678

HAKAN KARAGÖZ** - CİHAT BADEMCI***

ÖZ

Kanuni Sultan Süleyman dönemi itibarıyla resmen başlamış olan Osmanlı-Fransız diplomatik ilişkileri, XVIII. yüzyıla kadar çoğunlukla Fransa’nın İstanbul’da bulunan elçileri vasıtasıyla sürdürülmüştür. Osmanlı Devleti, 1720 yılında ise Yirmisekiz Mehmed Çelebi’yi fevkalade elçi payesiyle Paris’e göndermiş, bu tarihten itibaren Osmanlı hariciyesi için Fransa’nın önemi, Pasarofça, Belgrad ve Yaş gibi önemli antlaşmalarla tedricen artmıştır. Özellikle XVIII. yüzyılın ilk yarısında iki önemli Fransız büyükelçisi Marki de Bonnac (elç. 1716-1724) ve Marki de Villeneuve (elç. 1728-1741), Osmanlıların dış politikasında etkin rol oynamışlardır. Öyle ki Bonnac, Yirmisekiz Mehmet Çelebi’nin Fransa’ya gönderilmesi ve Osmanlı Devleti’yle Habsburg ve Ruslar arasındaki temaslarda etkili olurken Villeneuve, hem Belgrad Antlaşması’nın imzalanmasında hem de Fransa’ya verilen 1740 kapitülasyonlarında ön plana çıkmıştır. Yüzyılın ikinci yarısında ise çoğunlukla Vergennes (elç. 1756-1768), Saint-Priest (elç. 1768-1784), Choiseul-Gouffier (elç. 1784-1792) gibi Fransa Büyükelçileri aracılığıyla sürdürülen Osmanlı-Fransız diplomatik ilişkileri, III. Selim döneminde ikamet elçiliği sistemine geçilmesiyle birlikte farklı bir boyuta evrilecektir. Lakin Geçiş aşamasında Avrupa’daki siyasi şartlar gereği Fransa’da ikamet elçiliği görevi ilk başlarda ihdas edilememiştir. Bu misyon Seyyid Ali Efendi’nin 1797 yılında elçilik göreviyle, Fransızların İstanbul’da ikamet elçiliğini tesis etmelerinden yaklaşık 260 yıl sonra gerçekleştirebilmiştir.

Fransa ile kesintisiz ve güvenilir diplomatik temaslar kurmayı amaçlayan Osmanlı Devleti, Napolyon’un Mısır Seferi’yle birlikte kendisini diplomatik bir kriz ortamında bulmuş, ilk Fransa ikamet elçisi Seyyid Ali Efendi’nin başarısız girişimleri sebebiyle de bir türlü Fransa ile barış antlaşması imzalamamıştır. Osmanlı Devleti ile Fransa arasında Mısır Sefer’inden dolayı askıya alınan olumlu diplomatik ilişkiler, 1793 yılına kadar sürdürülen muvakkat/fevkalade elçi görevlendirme geleneğini tekrar gündeme getirmiştir. Osmanlı Devleti, Fransa nezdinde ikamet elçiliğine geçiş sürecinde gerekli bir icraat olarak düşündüğü muvakkat elçi göndermeyi uygun bulmuş ve Mehmed Said Galib Efendi’yi, Osmanlı Devleti ile Fransa arasında imzalanacak barış antlaşması için bir süreliğine Paris elçiliğiyle görevlendirmiştir. Bu çalışma, III. Selim döneminde daimi temsil sistemine geçiş yapan Osmanlı Devleti’nin Paris’te bir ikamet elçi bulundururken, diplomatik sorunların çözüme kavuşması adına yeni bir muvakkat elçi görevlendirmesinin sebep ve sonuçlarını incelemektedir. Galib Efendi’nin muvakkat elçiliği, Osmanlı Devleti’nin XVIII. yüzyılın sonlarına kadar sürdürdüğü tek taraflı diplomasinin ikamet elçiliği sistemine geçildikten sonraki örneği olması açısından önemlidir. Bu önem gereğince kaleme alınan çalışmada, ikamet elçiliklerinin ihdas edildiği dönemde ansızın göreve getirilen Galib Efendi’nin elçiliği süreci, Osmanlı Devleti’nin hem modern diplomasiye ayak uydurma girişimleri hem de pragmatist tavrı bağlamında değerlendirilmiştir.

* Bu makale Cihat Bademci’nin “Osmanlı Elçileri Gözüyle Osmanlı-Fransız İlişkileri (1699-1812)” isimli yüksek lisans tezinden üretilmiştir. Cihat Bademci, *Osmanlı Elçileri Gözüyle Osmanlı-Fransız İlişkileri (1699-1812)*, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Isparta 2023.

** Prof. Dr., Süleyman Demirel Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Isparta/TÜRKİYE, E-posta: hakankaragoz@sdu.edu.tr, ORCID ID: 0000-0003-4839-4961.

*** Yüksek Lisans Öğrencisi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Isparta/TÜRKİYE, E-posta: cbademci42@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-4900-3611.

Anahtar Kelimeler: Mehmed Said Galib Efendi, Osmanlı Devleti, Fransa, İkamet elçiliği, Muvakkat elçilik, Diplomasi.

MEHMED SAID GALIB EFENDİ'S EMBASSY TO FRANCE IN THE TRANSITION PROCESS OF THE OTTOMAN THE PERMANENT EMBASSY (1802-1803)

ABSTRACT

Ottoman-French diplomatic relations officially began during the reign of Suleiman the Magnificent and were primarily conducted through French ambassadors in Istanbul until the 18th century. In 1720, the Ottoman State sent Yirmisekiz Mehmed Çelebi to Paris as an extraordinary ambassador. From that point onward, the significance of France in Ottoman diplomacy gradually increased and French influence was evident in important treaties such as Pasaförça, Belgrade, and Jassy, which were signed in the 18th century. Particularly in the first half of the 18th century, two influential French ambassadors, Marquis de Bonnac and Marquis de Villeneuve, played active roles in Ottoman foreign policy. Bonnac was instrumental in arranging Yirmisekiz Mehmed Çelebi's visit to France and facilitating contacts between the Ottoman Empire and Habsburg-Russia, while Villeneuve played a key role in the signing of the Belgrade Treaty and the granting of 1740 capitulations to France. In the second half of the century, Ottoman-French diplomatic relations primarily relied on French ambassadors such as Vergennes, Saint-Priest, and Choiseul-Gouffier, and the transition to a permanent embassy system occurred during the reign of Selim III. But Ottoman Empire could not establish its first permanent embassy in France due to political conditions in Europe during the transition. It successfully established its first permanent embassy in Paris in 1797 with Seyyid Ali Efendi. This marked the culmination of approximately 260 years since France had opened its permanent embassy in Istanbul.

The Ottoman Empire sought uninterrupted and reliable diplomatic communication with France but found itself in a crisis during Napoleon's Egypt Campaign. The unsuccessful attempts of Seyyid Ali Efendi, the first permanent ambassador, prevented the Ottoman Empire from signing a peace treaty with France. The positive diplomatic relations between the Ottoman Empire and France, which had been suspended due to the Egyptian Campaign, were later revived through temporary/extraordinary ambassadors, a practice that had been maintained until 1793. As part of the transition to a permanent embassy, the Ottoman Empire decided to appoint a temporary envoy to France as a necessary measure for adaptation. Mehmed Said Galib Efendi was temporarily assigned to the Paris embassy for the purpose of signing a peace treaty between the Ottoman Empire and France. This study explores the reasons and consequences of the Ottoman Empire, which had transitioned to a permanent embassy system during the Selim III period and had a resident ambassador in Paris, appointing a new temporary envoy to resolve a diplomatic issue. Galib Efendi's temporary embassy is important in that it is an example of the one-sided diplomacy of the Ottoman Empire until the end of the 18th century, after the transition to the permanent embassy system. The appointment of a temporary ambassador during the establishment of permanent embassies will be examined in this study, shedding light on the Ottoman Empire's efforts to keep pace with modern diplomacy and its pragmatic attitude.

Keywords: Mehmed Said Galib Efendi, Ottoman Empire France, Permanent Embassy, Temporary Embassy, Diplomacy.

GİRİŞ

Kanuni Sultan Süleyman döneminde Fransız elçi Jean de la Foret'nin (elç. 1535-1537)¹ imparatorluğunun ticari ve siyasi menfaatlerini korumak gayesiyle İstanbul'a gönderilmesi, Fransa ile diplomatik münasebetleri resmen başlatmış ve bundan sonraki ilişkiler Fransızlarca gönderilen büyükelçiler vasıtasıyla sürdürülmüştür. Şarlken'in Pavia zaferi (1525) ile birlikte değişen Avrupa dengelerine bir bakımdan dâhil olma fırsatı yakalayan Osmanlı Devleti, Avrupa'ya Fransa'nın da kışkırtmasıyla Mohaç Meydan Muharebesi (1526) ve devamında Viyana Kuşatması (1529) gibi müdahaleler gerçekleştirmiştir.² 1543 yılında Osmanlı-Fransız müşterek donanmasının Akdeniz'de faaliyette bulunması ise söz konusu diplomatik ilişkilerin askerî bir boyuta evrildiğini göstermiştir. Öyle ki süreç içerisinde Fransa'nın çekimser tavırlarına rağmen Şarlken'e karşı ortak bir Nice Seferi dahi düzenlenmiştir. Fransız-Osmanlı münasebetleri sadece Kanuni dönemiyle sınırlı kalmamış ve öncekinden daha kapsamlı olan 1569 kapitülasyonları ile II. Selim devrinde de devam etmiştir. İnebahtı bozgunuyla (1571) Osmanlı donanmasının tamamına yakınının yok olmasına karşılık Fransız elçinin şu sözleri

¹ Türklerle yapılmış olan ittifakı gözden geçirmek ve barışçıl bir politika temelinde uzun süre devam edecek bir anlaşmayı müzakere etmek üzere 1535 yılında Fransa Kralı tarafından Devlet-i Aliyye'ye gönderilen elçi. Ayrıntılı bilgi için bkz. De Lamar Jensen, "The Ottoman Turks In Sixteenth Century French Diplomacy", *The Sixteenth Century Journal*, C. 16, S. 4, Winter, 1985, s. 455.

² Halil İnalçık, *Devlet-i 'Aliyye: Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar Klasik Dönem (1302-1606): Siyasal, Kurumsal ve Ekonomik Gelişim*, C. 1, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2009, s. 153.

OSMANLI DEVLETİ'NİN İKAMET ELÇİLİĞİNE UYUM SÜRECİNDE MEHMED SAİD GALİB EFENDİ'NİN FRANSA ELÇİLİĞİ (1802-1803)

dikkat çekicidir: “*Nasıl vaktiyle Süleyman Fransa'ya yardım ettiyse şimdi Osmanlılar Fransa'dan yardım bekliyor.*”³

Kanuni devrinden XVII. yüzyılın sonuna kadar oldukça dostane ve karşılıklı çıkar temelinde devam eden Osmanlı-Fransız münasebetleri, XVII. yüzyılın sonlarında, yani XIV. Louis (1643-1715)'nin iktidarı döneminde farklı bir boyut kazanmıştır. Öyle ki Fransızların 1664 Saint Gotthard Muharebesi esnasında Habsburglara Osmanlı Devleti'ne karşı kullanılmak üzere 6 bine yakın asker göndermesi, ilişkilerin bozulmasına neden olmuştur.⁴ XVIII. yüzyılın ilk yarısında ise gerek Marki de Bonnac (elç. 1716-1724) gibi önemli bir diplomatın büyükelçi olarak Osmanlı Devleti'ne gönderilmesi⁵ gerekse Yirmisekiz Mehmed Çelebi'nin “fevkalade elçi” payesiyle Paris'e görevlendirilmesi⁶ (elç. 1720-1721), bozulan Osmanlı-Fransız ilişkilerini tekrar eski haline getirmekle kalmamış, Fransa'yı Osmanlı dış politikası için vazgeçilemez unsurlardan biri haline getirmiştir. Sürecin devamında Fransa'nın İstanbul Büyükelçisi Marki de Villeneuve'ün (elç. 1728-1741) 1739 Belgrad Antlaşması'nın imzalanmasında oynadığı etkin rol⁷ ve Mehmed Said Efendi (Paşa) (elç. 1741-1742)⁸ ile İshak Bey'in (elç. 1777-1778/1786-1789)⁹ Fransa elçilikleri, Osmanlı-Fransız diplomatik faaliyetlerinin belirli bir düzlemde devam etmesini sağlamıştır. Sürecin devamında Morali Seyyid Ali Efendi (elç. 1797-1802)¹⁰, Cumhuriyet Fransa'sı ile diplomatik münasebetleri geliştirmek ve III. Selim'in (1789-1807) Avrupa'da ittifak arayışları gibi sebeplerle, 1797 yılında ilk Fransa ikamet elçisi olarak tayin edilmiştir. Lakin Elçinin gerek Mısır Seferi'yle ilgili İstanbul'u haberdar etme konusunda büyük zafiyetler göstermesi gerekse savaş sonrasında imzalanacak olan barış antlaşmasında etkin bir rol üstlenememesi, Osmanlı Devleti'nin ikamet elçisi bulundurduğu Fransa'ya muvakkat elçi olarak Mehmed Said Galib Efendi'nin gönderilmesini zorunlu kılmıştır.

Esasen Osmanlı Devleti'nin Fransa'ya ilk ikamet elçiliğini XVIII. yüzyılın sonunda ihdas etmiş olması, geç kalınmış bir girişim olarak karşımıza çıkmaktadır. Zira Osmanlı Devleti'nde ilk ikamet elçiliği, 1454 yılında Venedik tarafından açılmış, bunu 1497 yılında Rusya ve 1535 yılında da Fransa takip etmiştir.¹¹ Osmanlılar ise III. Selim dönemine kadar yabancı devletlere sadece gerekli görüldüğünde *muvakkat/fevkalade elçi* göndermeyi tercih etmiştir. Daimî bir elçilikten mahrum geçen bu dönem, literatürde “*ad hoc*” diploması olarak nitelendirilmiştir. Osmanlı Devleti'nin yürüttüğü tek taraflı diploması, yabancı devletlerde XVIII. yüzyıla kadar ikamet elçiliğinin açılmasını geciktirmiştir.¹² İkamet elçiliklerin açılmasını geciktiren bir diğer husus ise devletin dini anlayışı olmuştur.¹³ İslami devlet geleneğinde, başka dine mensup olan ülkelerde dârülharp¹⁴ düşüncesiyle “daimi temsil” söz konusu olmamıştır. Nitekim Osmanlı Devleti, zikredilen geleneği çok da göz ardı edememiştir. İmparatorluğun temel dinamikleriyle özdeşleşen bu tek taraflı diploması, 1793 yılında Yusuf Ağah

³ İnalçık, *age*, s. 168.

⁴ Faruk Bilici, “XVII. Yüzyılın İkinci Yarısında Türk-Fransız İlişkileri: Gizli Harpten Objektif İttifaka”, *Osmanlı*, ed. Güler Eren, C. 1, Ankara 1999, s. 486; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, TTK Basımevi, C. 3/II, Ankara 2011, ss. 203-216.

⁵ Ayrıntılı bilgi için bkz. Marki de Bonnac, *İstanbul'da Fransız Elçiliği - Marki de Bonnac'ın Tarihi Hatırat ve Belgeleri*, çev. Ali Şevket Biçer, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2017.

⁶ Ayrıntılı bilgi için bkz. Yirmisekiz Çelebi Mehmed Efendi, *Yirmisekiz Çelebi Mehmed Efendi'nin Fransa Sefaretnamesi*, ed. Beynun Akyavaş, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara 1993; Gilles Veinstein, *İlk Osmanlı Sefri 28 Mehmet Çelebi'nin Fransa Anıları “Kafirlerin Cenneti”*, çev. Murat Aykaç Eringöz, ARK Kitapları, İstanbul 2021.

⁷ Albert Vandal, *Une Ambassade Française En Orient Sous Louis XV - La Mission du Marquis de Villeneuve 1728-1741*, Librairie Plon, Paris 1887, ss. 359-415.

⁸ Yirmisekiz Mehmed Çelebi'nin oğludur. 1740 yılında imzalanan kapitülasyon antlaşmasıyla Fransızlara tanınan ayrıcalıkları bildirmek ve Belgrad Antlaşması'nın şartlarına uymayan Rusları şikâyet etmek amacıyla XV. Louis'e (1715-1774) gönderilen elçidir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Erhan Afyoncu, “Mehmet Said Paşa, Yirmisekizçelebizâde”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 28, Ankara 2003, ss. 524-526.

⁹ II. Mustafa'nın kızı Safiye Sultan'ın torunu olması sebebiyle “Safiyesultanzâde” olarak bilinmektedir. Fransız elçiliğinin Türk tercüman yetiştirme projesi ve Şehzade Selim'in XVI. Louis ile irtibatını sağlamak üzere iki defa Paris'e gönderilmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Kemal Beydilli, “Şehzade Elçisi Safiyesultanzâde İshâk Bey”, *İslam Araştırmaları Dergisi*, S. 3, 1999, ss. 73-76.

¹⁰ 1757 yılında Mora'da doğduğu düşünülen Seyyid Ali Efendi, küçük yaşlarda İstanbul'a gelerek maliye kaleminde eğitim görmüştür. Sırasıyla Divân Kâtipliği, Defterhâne-i Âmire kesedarlığı ve Haslar mukataacılığı gibi devletin çeşitli kurumlarında görevler almıştır. III. Selim döneminde ise Berlin'e elçi olarak gönderilmesi kararlaştırıldıysa da Fransız elçiliğinin ısrarı sonucu Eylül 1796'da Paris'e gönderilmesine karar verilmiştir. Seyyid Ali Efendi'nin Sened-i İttifak gibi önemli bir belgede imzası vardır. Elçiye ilişkin daha fazla bilgi için bkz. Kemal Beydilli, “Seyyid Ali Efendi”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 37, İstanbul 2009, s. 45.

¹¹ Mehmet İpşirli, “Elçi”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 11, İstanbul 1995, s. 8; Mehmed Alaaddin Yalçınkaya, “III. Selim Döneminde Dış Temsilciliklerin Kurulması”, *Nizâm-ı Kadim'den Nizâm-ı Cedid'e III. Selim ve Dönemi*, ed. Seyfi Kenan, İSAM Yayınları, İstanbul 2010, s. 595; Avrupalı devletlerin İstanbul'da açtıkları ilk elçiliklerin kronolojik sırası için bkz. Mehmed Alaaddin Yalçınkaya, “Türk Diplomasinin Modernleşmesinde Reisülküttâb Mehmed Raşid Efendi'nin Rolü”, *Osmanlı Araştırmaları*, C. 21, S. 21, 2001, s. 114; Hacer Topaktaş, “Polonya'nın Türkiye'deki İlk Daimi Elçiliğinin Kurulma Süreci: Tarihsel Dinamikler”, *Uluslararası İlişkiler*, C. 11, S. 43, 2014, s. 108.

¹² Ad hoc diploması, tek taraflı ve yanlış bir diploması olmasıyla birlikte geçici olma özelliği taşımaktadır. Tarihte uygulanan ilk diplomatik yöntemlerden birisidir. Görevli elçiler belirli konular üzerine diplomatik faaliyet gerçekleştirecek ülkeye gönderilirler ve görevleri bittikten sonra geriye dönerler. Osmanlı Devleti bu tür geçici diplomatik faaliyetleri en geç bırakan ülkelerden birisi olmuştur. Ayrıntılı bilgi için bkz. Hüner Tuncer, “Tarihte ve Günümüzde Ad Hoc Diploması”, *Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni*, C. 4, S. 1, 2011, ss. 50-57.

¹³ Kemal Beydilli, “Diploması: Devletlerarası İlişkileri Yürütme Aracı”, *Üç Kıtâ – Bir Tarihçi*, ed. G. Kurmangalijyeva Ercilasun, M. Bilal Çelik, Bursa: Osmangazi Belediyesi, 2021, s. 54; Mehmed Alaaddin Yalçınkaya, “Mahmud Raif Efendi As the Chief Secretary of Yusuf Ağah Efendi, the First Permanent Ottoman-Turkish Ambassador to London (1793-1797)”, *OTAM Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırmaları ve Uygulamaları Merkezi Dergisi*, C. 5, S. 5, 1994, ss. 393-394.

¹⁴ İslam'la yönetilmeyen topraklara verilen isimdir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Ahmet Özel, “Dârülharp”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 8, İstanbul 1993, ss. 536-537.

Efendi'nin Londra'ya ilk ikamet elçisi olarak gönderilmesiyle değişmiştir.¹⁵ Osmanlı elçilerinin 1793 yılına kadar gönderildikleri ülkenin dışişleri bakanlığı tarafından yönlendirilip gözetim altında tutulduğu düşünüldüğünde, ikamet elçiliği sistemiyle beraber İmparatorluğa daha bağımsız ve kalıcı bilgi akışı sağlamak istendiği anlaşılmaktadır.¹⁶ Bu bakımdan ikamet elçiliği sistemi, gerek elçilerin buldukları ülkelere uyum sağlaması gerekse edinilen bilgilerin güvenilirliği açısından önem arz etmiştir. Lakin bu misyon, dönemin olağanüstü şartları gereği layıkıyla yerine getirilememiştir. Esasen bu çalışma, Osmanlı Devleti'nin Fransa'da bağımsız ve güvenilir bilgi akışı sağlayabilecek bir ikamet elçisi bulduğunu sırada, hangi sebep ve amaçlarla bir muvakkat elçi göndermeye ihtiyaç duyulduğunu ve bu sürecin ne şekilde gerçekleştiğini izah etmeyi hedeflemektedir.

Galib Efendi'nin murahhas olarak görevlendirilme sürecinin anlatıldığı ve Paris'ten gönderdiği şifreli mektupların çözümlenerek yayınlandığı “*Âmedî Galib Efendi'nin Murahhaslığı ve Paris'ten Gönderdiği Şifreli Mektuplar*” adlı makale¹⁷ ile Galib Efendi'nin yayımlanmış sefaretnamesi çalışmaya önemli katkılar sağlamıştır.¹⁸ Galib Efendi'nin diplomatik görevleriyle olumlu ve olumsuz sonuçlanan girişimlerinden bahseden *Mehmed Said Galib Efendi'nin Diploması Kariyeri (1802-1812)* adlı çalışma ise benzer çalışmalara olan ilgiyi artırmıştır.¹⁹ Söz konusu çalışmalar, ikamet elçiliklerinin tesis edilmeye başlandığı dönemde muvakkat elçi olarak gönderilen Galib Efendi'nin, ya Bonaparte'ın Seyyid Ali Efendi'ye karşı olan tavrı ya da bozulan siyasi ilişkiler sonucunda murahhas olarak gönderilmesi üzerinde durmuştur.²⁰ Lakin Galib Efendi'nin Fransa elçiliğine ilişkin detaylı bilgilere yer veren bu [ve benzeri] eserler, Osmanlı Devleti'nin ikamet elçiliği ihdas ettiği bir devlete, hangi sebeplerle bir muvakkat elçi göndermeye ihtiyaç duyduğu sorusuna layıkıyla cevap verememiştir. Bu itibarla kaleme alınacak olan çalışma, Osmanlı yönetiminin ikamet elçiliği misyonunu başarıyla icra edemeyen Seyyid Ali Efendi'nin, görevine devam ettiği sırada hangi saiklerle bir muvakkat elçilik ihdasına ihtiyaç duyduğunu izah etmeye yönelik olacaktır.

1. Mehmed Said Galib Paşa'nın Muvakkat Elçiliğini Hazırlayan Ortam

Osmanlı Devleti, Fransız İhtilali ile birlikte Fransa'ya karşı tarafsız bir tutum takınarak yeni hükümeti tanımakta acele etmemiş, nihayet 1797 yılında Seyyid Ali Efendi'yle birlikte Berlin, Viyana ve Londra'nın yanında ikinci ikamet elçiliğini Paris'te ihdas ederek Cumhuriyet Fransa'sına karşı olumlu düşüncelerini bildirmek istemiştir.²¹ Osmanlı Devleti'nin dostane yaklaşımlarına karşın askeri ve siyasi anlamda gittikçe güçlenen Bonaparte'ın²² da etkisiyle Fransa, doğuya karşı emperyalist bir gözle bakmış ve bu düşüncesinin bir sonucu olarak da Napolyon önderliğindeki birliklerle 1 Temmuz 1798 tarihinde Mısır'ı işgal etmiştir. Osmanlı Devleti ise muhtemelen III. Selim'in tahta geçmesiyle birlikte geliştirdiği olumlu diplomatik temaslar neticesinde İngiltere ve Rusya ile ittifak sağlayarak Fransızların Mısır'ı ele geçirmelerine mani olabilmıştır.²³ Mısır meselesinin, her ne kadar görünürde çözülmüş olsa da Osmanlı Devleti ile Fransa'nın hem eski diplomatik ilişkilerini tekrar geliştirebilmesi hem de savaşın sona erdiğinin resmi olarak ilan edilmesi için bir barış antlaşmasıyla sonlandırılması gerekmektedir. Söz konusu gelişmeler sonunda ise Osmanlı Devleti'nin Paris büyükelçisi Seyyid Ali Efendi, çeşitli girişimlerde bulunarak Fransa Dışişleri Bakanı Talleyrand ile 9 Ekim 1801 tarihinde dört maddelik bir barış antlaşması imzalamıştır. Antlaşma'nın birinci maddesine göre, Mısır Osmanlı Devleti'ne bırakılacak; Fransızlar Mısır'ı boşalttıktan sonra dahi diğer devletlere söz konusu coğrafyada verilen izinler, Fransa Cumhuriyeti'ne de verilecektir. Antlaşmanın ikinci maddesi ise Yedi Ada Cumhuriyeti ve Venedik'e ait yerlerin Fransızlara bırakılacağını garanti etmekteydi. Antlaşmanın üç ve dördüncü maddelerinde, ele geçirilen mal ve rehinelere geri iadesi ve iki devlet arasındaki ilişkilerin eski [dostane] seyrine dönmesi ifade

¹⁵ Ayrıntılı bilgi için bkz. Mehmet Alaaddin Yalçınkaya, *The First Permanent Ottoman Embassy in Europe, the Embassy of Yusuf Agah Efendi to London (1793-1797)*, The Isis Press, İstanbul 2010.

¹⁶ Mehmet Alaaddin Yalçınkaya, “18. Yüzyıl Osmanlı Sefaretnamelerine Göre Avrupa Bilimi ve Bilimsel Kurumları”, *Uluslararası Katımlı Osmanlı Bilim ve Düşünce Tarihi Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, ed. Mehmet Fatih Gökçek, Gümüşhane Üniversitesi Yayınları, Ankara 2014, s. 703.

¹⁷ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, “Âmedî Galib Efendi'nin Murahhaslığı ve Paris'ten Gönderdiği Şifreli Mektuplar”, *Belleten*, 1937, ss. 357-447.

¹⁸ Belkıs Altunış Gürsoy, “Âmedî Galib Efendi Sefaretnamesi”, *Atatürk Kültür Türk ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Erdem Dergisi Aydın Sayılı Özel Sayısı III*, C. 9, S. 27, Ocak 1997.

¹⁹ Ayşegül Tokmak, *Mehmed Said Galib Efendi'nin Diploması Kariyeri*, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Edirne 2019.

²⁰ Uzunçarşılı, *agm*, s. 360; Gürsoy, *agm*, s. 912; Tokmak, “a.g.t.”, s. 13.

²¹ Berlin'e Giridli Ali Aziz Efendi, Viyana'ya İbrahim Afif Efendi, Londra'ya ise İsmail Ferruh Efendi görevlendirilmiştir. Mehmet Alaaddin Yalçınkaya, “İsmail Ferruh Efendi'nin Londra Büyükelçiliği ve Siyasal Faaliyetleri (1797-1800)”, *Pax Ottomana Studies in Memoriam Prof. Dr. Nejat Göyünç*, ed. Kemal Çiçek, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2001, s. 384; Yalçınkaya, “III. Selim Döneminde Dış Temsilciliklerin Kurulması”, s. 609.

²² Napolyon Bonapart Korsika'da doğmuştur. 1804-1814 tarihleri arasında Fransa İmparatoru olmuştur. Fransız Devrim Savaşları ve Napolyon Savaşları gibi mücadeleler esnasında Avrupa'yı derinden etkilemiş bir komutandır. Hayatıyla ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Enver Ziya Karal, *Fransa-Mısır ve Osmanlı İmparatorluğu (1797-1802)*, Milli Mecmua Basımevi, İstanbul 1938, ss. 34-50.

²³ Nikolae Jorga, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, çev. Nilüfer Epçeli, C. 5, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2012, ss. 120-122; İsmail Soysal, “Fransa”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 13, İstanbul 1996, s. 183.

OSMANLI DEVLETİ'NİN İKAMET ELÇİLİĞİNE UYUM SÜRECİNDE MEHMET SAİD GALİB EFENDİ'NİN FRANSA ELÇİLİĞİ (1802-1803)

edilmiştir.²⁴ Fransa, bu antlaşma sonrasında bir an evvel Osmanlı Devleti ile dostluk ilişkilerini geliştirerek ticari çıkarlarını korumak istemiştir.²⁵ Fakat görüldüğü üzere Osmanlı Devleti'nin Mısır'da İngilizlere vereceği imtiyazlar antlaşma gereği Fransızlara da verilecekti. Antlaşma maddelerinde İngiltere isminin zikredilmemesine rağmen Talleyrand'ın siyasi tecrübeleri sonucunda dolaylı yoldan Fransızların lehine ifadeler yer vermesi, İngiltere'yi rahatsız etmiştir.²⁶

Fransa'nın Mısır Seferi'ne çıkmasıyla birlikte Osmanlı-Fransız ilişkileri, diplomatik temasların başladığı zamanlardan beri en yoğun günlerini yaşamıştır. Ayrıca Osmanlı Devleti ile Fransa arasında yapılacak olan barış görüşmeleri de süreç içerisinde oldukça yoğun diplomatik temasların kurulmasında etkili olmuştur. Bonaparte'ın İskenderiye'ye asker çıkardığı ve diplomatik ilişki ağının güçlendiği bir sırada, - durumun farkında olmaksızın - Fransız deniz filosunun aslında Sicilya üzerine gideceği yönünde Babiâli'ye beyanlarda bulunarak²⁷ Sultanın öfkesini haklı çıkaran Seyyid Ali Efendi, gerek Ruffin'in gerekse Talleyrand'ın sinsice yürüttüğü politika ve Tercüman Codrika'nın²⁸ ihaneti sebebiyle Mısır Seferi hazırlıklarından haberdar olamamıştır.²⁹ Mısır Savaşı'nın bitiminde ise elçi, Talleyrand ile yukarıda zikredilen barış antlaşması taslağını hazırlamıştır. Fakat elçinin bu çok tecrübeli diplomat karşısında yine şansı pek yaver gitmemiş, Talleyrand'ın antlaşmaya Osmanlı Devleti'nin dostu olan İngiltere ve Rusya'nın aleyhinde küçük maddeler eklemesi yeni bir krize neden olmuş ve antlaşma taslağı iptal edilmiştir.³⁰ Bu sebeple diplomatik temasları sürdürmek üzere Osmanlı Devleti tarafından hâlihazırda Fransa'da ikamet elçisi olarak bulunan Seyyid Ali Efendi'nin başarısız Ön Barış Antlaşması girişimleri sonucu Fransa hükümeti nezdinde itibarının azaldığı gerekçe gösterilmiş ve yapılacak olan yeni antlaşma için İstanbul'dan bir murahhas görevlendirilerek geri çağırılması kararlaştırılmıştır.³¹ Sultan III. Selim her ne kadar bu görev için ilk başta sabık Reisülküttap Âtîf Efendi'yi düşünmüş olsa da sonradan Galib Efendi'yi görevlendirmenin daha münasip olduğuna karar vermiştir.³² Bu itibarla Galib Efendi, Paris'teki Osmanlı elçisi Seyyid Ali Efendi'nin yerine Osmanlı Devleti ile Fransa arasındaki barış antlaşmasını imzalamak üzere yetkilendirilmiştir. Fransa'daki ilk daimi Osmanlı elçisi olan Seyyid Ali Efendi ile bir süre Paris'te beraber ikamet eden Galib Efendi, - daimi olmaksızın - murahhas tayin edilerek antlaşma için *muvakkat elçi* vasfını üstlenmiştir. Osmanlı Devleti'nin ikamet elçiliği sistemine tecrübenin uyum sağlamayı planladığı varsayılırsa,³³ Galib Efendi'nin muvakkat elçilik görevi daha iyi anlaşılacaktır. Böylece Osmanlı Devleti, ikamet elçiliği ile sürdürülen fakat nihayete ulaşmayan diplomatik bir meseleye çözüm bulunması ve sürecin tamamlanması için 1793 yılından önce takip ettiği muvakkat elçi tayini politikasını yeniden gündeme getirmek durumunda kalmıştır.

²⁴ Karal, *age*, s. 135-136. 15 Mart 1801 tarihinde antlaşmaya temel oluşturacak üç maddenin kabul edildiğine dair III. Selim'in Seyyid Ali Efendi'ye gönderdiği onay yazısı için bkz. Archives du Ministère des Affaires Étrangères, Mémoire et Documents (MD), C. 50/30, s. 332, H. 15 Mart 1801.

²⁵ Johann Wilhelm Zinkeisen, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, çev. Nilüfer Epçeli, C. 6, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2019, s. 623; İsmail Soysal, *Fransız İhtilali ve Türk-Fransız Diplomasî Münasebetleri (1789-1802)*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1964, s. 321.

²⁶ Jorga, müzakereler sırasında Paris'te bulunan Morali Seyyid Ali Efendi'nin Fransızlara Mısır'da ticari imtiyazlar teklif ettiğini ifade etmektedir. Jorga, *age*, s. 130.

²⁷ Morali Seyyid Ali Efendi'nin İstanbul'a gönderdiği vesikanın derkenarında III. Selim'in "Ne eşek herif imiş" şeklindeki yazısı dikkat çekici ve üzüntü vericidir. Bkz. BOA., HAT, 141/5876, H.24 Rebiülahir 1213/M.5 Ekim 1798; Ercüment Kuran, *Avrupa'da Osmanlı İkamet Elçiliklerinin Kuruluşu ve İlk Elçilerin Siyasi Faaliyetleri 1793-1821*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara 1988, s. 31; ayrıca bkz. Maurice Herbet, *Une Ambassade Turque Sous Le Directoire*, Librairie Académique Didier, Paris 1902, ss. 225-226.

²⁸ Morali Seyyid Ali Efendi'nin tercümanıdır. Osmanlı Devleti'nden gelen bilgi ve evrakı Fransa hükümetine gizlice, sistematik bir şekilde aktarmıştır. Bilgin Aydın, "Divan-ı Hümayun Tercümanları ve Osmanlı Kültür ve Diplomasisindeki Yerleri", *Osmanlı Araştırmaları*, S. 29, İstanbul 2007, s. 59. Codrika'nın 1802 yılında Doğu'daki ticaretle ilgili Fransız hükümetine hazırladığı raporlar için bkz. Archives du Ministère des Affaires Étrangères, Mémoire et Documents (MD), C. 50/9, s. 224-234, H. 1802; Codrika'nın 1806 yılında Osmanlı Devleti'nin askeri ve diplomatik ilişkilerine dair Fransız hükümetine hazırladığı raporlar için bkz. Archives du Ministère des Affaires Étrangères, Mémoire et Documents (MD), C. 50/16, ss. 80-142, H. 1806.

²⁹ İbrahim Küreli, Osman Nihat Bişgin, "Morali Seyyid Ali Efendi'nin Fransa Sefareti ve Paris Risalesi", *Belgeler*, C. 38, S. 42, Aralık 2023, s. 232.

³⁰ Fransız hükümeti antlaşmanın iptal edilmesinden önce 29 Kasım 1801 tarihinde Reis Efendi tarafından antlaşma taslağının değişmesi gerektiğine yönelik bilgilendirilmiştir. Söz konusu belgede temsilci olarak yine Seyyid Ali Efendi'nin zikredilmesi dikkat çekicidir. Archives du Ministère des Affaires Étrangères, Mémoire et Documents (MD), 50/30, s. 333, 29 Kasım 1801; arşiv belgesi için bkz. Belge-7. Ayrıca bkz. Maurice Herbet, *Fransa'da İlk Daimî Türk Elçisi Morali Esseyit Ali Efendi 1797-1802*, çev. Erol Üyepazarcı, Ötügen Neşriyat, İstanbul 2019, s. 32.

³¹ Soysal, *age*, s. 330.

³² Âtîf Efendi, Çankırlı Derviş Osman Dede'nin oğludur. 1787-1792 seferinde yer almıştır. Özellikle Fransa'nın Mısır Seferi'ne çıkacağı günlerde Avrupa ve Fransa'nın dış politikasıyla ilgili III. Selim'e arz ettiği lâyihası önemlidir. Soysal, *age*, s. 339-340; Sultan III. Selim'in Galib Efendi'ye yönelik teveccühünü gösteren ifadeleri şu şekildeydi: "Vakia gitmeden gayri tedbir yoktur. Geçen gün Âtîf Efendi'nin gimesini lisâna almışım; sonra mülâhaza eyledim, münasip göremedim; uymaz. Amedi Efendi aslından mükâlemelerde bulundu ve hâla maslahat içindedir. Dirayeli adamdır, gayet münasiptir. Murahhas tayin eyledim. Münasip paye ve harcırah verilüp üç günde azimet eylesin. Hak tealâ tevfiğ virsün. Maddenin ne kadar cesim olduğunu ve nezaketini kendi bilir. Göreyim anı İngiltereli bu varınca müsahalelerini tekmil ederlerse mülâhazasıyla tasdiknâme ve ruhsatnâme misillü iktiza eder zannolunur senedat var ise hafıyyen Galibe (yani murahhas tayin olunan Galib Efendi'ye) verilirse iktiza eder ise ibraz eder idi". Ayrıntılı bilgi için ayrıca bkz. İ. Hakkı Uzunçarşılı, "On Dokuzuncu Asır Başlarına Kadar Türk-İngiliz Münesebatına Dair Vesikalar", *Belleten*, C. XIII, S. 5, Temmuz 1949, s. 601.

³³ Yalçınkaya, "Türk Diplomasininin Modernleşmesinde Reisülküttap Mehmed Raşid Efendi'nin Rolü", s. 119.

2. Mehmed Said Galib Efendi'nin Elçiliği (1802-1803)

Mektûbî-i Sadâret-i Âlî Kalemî başhalifesi Ahmed Said Efendi'nin oğlu olan Mehmed Said Galib Efendi, 1763 yılında İstanbul'da doğmuştur.³⁴ Devlet-i Aliyye'de ilk görevini 1791 yılında Mukâleme Meclisi Kâtibi olarak icra etmiştir. Daha sonra babası gibi bir süre Mektûbî-i Sadâret-i Âlî Kalemî başhalifesi olmuş, ardından cebeciler kâtipliği ve âmedcilik görevlerini yerine getirmiştir.³⁵ Galib Efendi'nin icra ettiği en önemli görevleri arasında hiç şüphesiz Fransa elçiliği gelir. Osmanlı yönetimi, Galib Efendi'yi şimdiye kadar yapmış olduğu hizmetler sebebiyle taltif etmiş ve kendisine Türk-Fransız Barış Antlaşması'nın imzalanması için "tam yetki" vermiştir.³⁶ Elçinin 1802 yılında murahhas olarak Paris'e gönderilme kararıyla, Seyyid Ali Efendi'nin yerine Fransız Bakan Talleyrand ve Bonaparte ile görüşülerek Mısır Seferi sebebiyle bozulan Osmanlı-Fransız ilişkilerinin iyileştirilmesi amaçlanmıştır.³⁷ Seyyid Ali Efendi'nin yerine 25 Haziran 1802 tarihinde Paris Barış Antlaşması'nı imzalamak üzere Osmanlı Devleti tarafından görevlendirilen Galib Efendi, murahhas olarak "ruzmançe-i evvel" payesiyle göreve getirilmiştir.³⁸ Fakat gerek Rusya'nın Osmanlı Devleti ile Fransa arasındaki görüşmelere aracılık yapmak istemesi gerekse İngiltere'nin söz konusu görüşmeler esnasında kendi çıkarlarını gözeten tavırları, Galib Efendi'nin Fransızlarla irtibatının yanı sıra Paris'te ikamet eden Rus ve İngiliz elçilerle de yoğun diplomatik temaslar gerçekleştirmesini zorunlu kılmıştır. Bu bakımdan Osmanlı elçisi, henüz Fransa yolculuğuna başlamadan, son dönem Osmanlı-Fransız münasebetlerinde ortaya çıkan ve çıkması muhtemel olan problemlere ilişkin bir tahrirat kaleme almıştır.³⁹ Buna göre Galib Efendi, barış antlaşması şartları için İngiltere'nin onayını temin edecek, gerekirse İngiltere ile birlikte Rusya'nın da aracılığını kabul edebilecek, olabildiği ölçüde Rusya ve İngiltere'nin rızasını alacaktı.⁴⁰ Böylece elçi, Seyyid Ali Efendi ve Talleyrand arasında imzalanırsa da özellikle İngiltere'nin tavassutunu görmezden geldiği için geçerliliğini yitiren Ön Barış Antlaşması'nın onaylanmaması hususuna da dikkat edecektir. Osmanlıların XVIII. yüzyılın son çeyreğindeki diplomatik tavrı düşünüldüğünde, Galib Efendi'nin murahhaslığıyla birlikte Osmanlı-Fransız ilişkilerine bir düzen verilmek istenirken aynı zamanda İngiltere ile birlikte Rusya'nın da Osmanlı Devleti'nden uzaklaşmaması için çaba gösterilmesi büyük anlam kazanmıştır. Osmanlı Devleti, Galib Efendi'nin elçiliğiyle birlikte pragmatik bir misyon üstlenerek hem Fransa'yı hem de Rusya ve İngiltere'yi kendisinden uzaklaştırmak istemiştir. Bu doğrultuda Osmanlı yönetimi, Galib Efendi'nin Paris'e murahhas olarak görevlendirilmesi hususunu İngiltere Dışişleri Bakanı'na yazılan bir mektupla bildirmiş ve İngiltere ile olan ittifaka layıkıyla riayet edileceği beyanında bulunmuştur.⁴¹

Galib Efendi, Divan-ı Hümayun Baş tercümanı Morruzi ve tercüman Frankini ile beraber 1 Nisan 1802 tarihinde İstanbul'dan ayrılmıştır. 3 Haziran'da yani 63 gün sonra Paris'te sona eren yolculuğa ilişkin sefaretnameden edinilen bilgilere göre elçi, sırasıyla Şumnu, Rusçuk, Yergöğü istikametinde hareket etmiş, ardından Bükreş'te Eflak Voyvodasının maiyetinde bulunan asker ve sivillerden müteşekkil bir heyet tarafından karşılanmıştır.⁴² Galib Efendi, burada bir gece kaldıktan sonra birer gecelik molalarla birlikte 28 Nisan'da hareket edeceği Avusturya hududuna varmış; elinde olan tavsiye mektubu sayesinde karantina uygulamasına tâbî olmadan maiyetiyle birlikte sınırdan geçmiştir. Heyet yoluna Tür-i Rûjî⁴³ istikametinde devam etmiş ve söz konusu yere intikal ettikten sonra burada bir gün konaklamıştır. Yolculuğuna devam eden elçilik heyeti, Sibin⁴⁴ şehrine varmış ve burada iki gün istirahat etmiştir. Sözü edilen yerde emekli bir generalin evinde konaklayan elçi, evin büyüklüğünden ve evdeki çeşitli kültürel öğelerden detaylı bir şekilde bahsetmiştir. Sibin'den ayrılan heyet, Temeşvar üzerinden yoluna devam ederek Tisa Nehri'ni geçmiş, müteakiben Budin ve Peşte şehirlerini de ziyaret etmiştir. Özellikle Budin'de Galib Efendi'nin protokolle birlikte basit fakat eğlendirici olarak adlandırdığı tiyatroya gitmesi, belirli meselelerin çözüme kavuşması için pragmatik amaçlarla görevlendirilen muvakkat bir elçinin yolculuğu esnasında kültürel etkinliklere iştirak etmesi bakımından dikkat çekicidir.⁴⁵ Galib Efendi'nin Paris'e yolculuğunu karayolu ile gerçekleştirmiş olması nedeniyle bu süre zarfında gördüğü yerlerin çeşitliliği, denizyolu ile seyahat eden elçilere nazaran oldukça fazladır. Dolayısıyla elçinin sefaretnamesinde yer yer köprü ve nehirlerden bahsederek kültürel öğelere oldukça fazla yer vermesi tesadüf değildir. Ayrıca Galib

³⁴ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Karesi Meşârihi*, C. 2, Hüsni Tabiyat Matbaası, İstanbul 1341/1922, s. 137.

³⁵ Ahmed Resmî, *Halîfetü'r-rüesâ*, Takvîmhâne-i Âmire, İstanbul, h.1269, s. 167.

³⁶ Galib Paşa'nın tam yetki ile Fransa'ya murahhas olarak tayin olduğu Hatt-ı Hümayun için bkz. BOA., A.DVNSNMH.d, 9/457-458, s. 440-441, H. 29 Zilkade 1216/M. 2 Nisan 1802; arşiv belgesi için bkz. Belge-6.

³⁷ Ahmed Resmî, *age*, s. 167; Uzunçarşılı, *age*, C. 2, s. 137.

³⁸ Fransa ve Rusya arasında mütareke imzalandıktan sonra Osmanlı Devleti, İstanbul'daki Fransız elçisiyle görüşmüş ve Osmanlı-Fransız Barış Antlaşması'nın imzalanması için Mehmed Said Galib Paşa'yı görevlendirmiştir. Ayrıca Paris'te ikamet elçisi olan Morali Seyyid Ali Efendi de söz konusu atamayla ilgili bilgilendirilmiştir. BOA., HAT, 158/6586, H. 29 Zilhicce 1216/M. 2 Mayıs 1802; BOA, HAT, 119/4802, H. 29 Zilhicce 1216/M. 2 Mayıs 1802; arşiv belgesi için bkz. Belge-1.

³⁹ Tokmak, "a.g.t.", s. 14-16.

⁴⁰ Soysal, *age*, s. 330-331.

⁴¹ BOA., HAT, 140/5818, H.29 Cemaziyelevvel 1216/M.7 Ekim 1801; arşiv belgesi için bkz. Belge-3.

⁴² Soysal, *age*, s. 331.

⁴³ Turmu Roşu. Günümüzde Romanya sınırında ve Oltu Nehri kıyısında bulunan bir yerleşim yeridir.

⁴⁴ Sibiu veya Sebin. Romanya sınırında ve Erdel bölgesinde bulunan bir şehirdir.

⁴⁵ Altunış Gürsoy, *agm*, s. 929-941.

OSMANLI DEVLETİ'NİN İKAMET ELÇİLİĞİNE UYUM SÜRECİNDE MEHMET SAİD GALİB EFENDİ'NİN FRANSA ELÇİLİĞİ (1802-1803)

Efendi, yolculuğu sırasında sık sık bahşış vererek⁴⁶ cömert bir elçi görüntüsü çizmiştir. Görüldüğü üzere Osmanlı elçisi sefaretnamesinde esasen Fransa ile imzalanacak olan barış antlaşması için özel olarak gönderilmesine rağmen bir kültür elçisi görünümü arz ederek gördüğü yerler ve farklılıklar üzerinde ziyadesiyle durmuştur.

Galib Efendi'nin elimizde tamamı bulunmayan sefaretnâmesinde verilen bilgiler, özetle İstanbul'dan ayrılışı ve yolculuğuna dair kayıtları ihtiva etmektedir. Lakin elçiyle İstanbul arasındaki mektuplaşmalar aracılığıyla edinilen bilgilere göre onun Viyana'da Fransız elçisi Champagny (elç.1801-1804) ile temas kurduğu da ifade edilmelidir. Elçi ayrıca, Viyana'da ikamet eden İngiliz elçisiyle de bir araya gelerek Amiens Antlaşması'nın şartlarını görüşmüştür. Galib Efendi'nin Viyana'da İngiliz ve Fransız elçileriyle görüşmesi, onun Osmanlı-Fransız barış antlaşmasının imzalanması işinin dışında Avrupalı devletlerin genel ahvalini de takip etme isteğinde olduğunu da göstermiştir.

Elçilik heyeti, Viyana'dan ayrılışının sekizinci gününde Strasbourg'a varmıştır. Burada Strasbourg halkının daha önce hiç Osmanlı diyarından gelen bir topluluğu görmemiş olması sebebiyle önemli bir kalabalık oluşturduğu ve elçiye karşı nezakette kusur etmediği bilinmektedir. Strasbourg'dan 19 pare top atışıyla uğurlanan elçilik heyeti, beş gün içerisinde Paris'e varmış ve Seyyid Ali Efendi'ye tahsis edilen konağa yerleşmiştir.⁴⁷

Galib Efendi, Paris'teki ilk görüşmesini Seyyid Ali Efendi ve bir tercüman eşliğinde Talleyrand ile gerçekleştirmiştir. Yeni gelen elçi, iki devlet arasındaki Mısır Seferi öncesinde var olan dostluk ilişkilerinin yeniden tesisi için gönderildiğini beyan ederken Seyyid Ali Efendi, kendisine gönderilen İstanbul'a dönüş iznini Talleyrand'a bildirmiştir. Ayrıca bu görüşme esnasında Galib Efendi, kendisinin ikâmet elçisi olmaması sebebiyle itimatnameye⁴⁸ sahip olmadığını fakat ruhsatname⁴⁹ ile birlikte Bonaparte'a verilmek üzere beraberinde bir Name-i Hümayun getirdiğini ifade etmiştir.⁵⁰ Bu görüşmeden iki gün sonra ise *parade*⁵¹ olarak adlandırılan asker talimi sırasında Galib Efendi, Bonapart ile görüşmüş, ardından diğer devletlerin sefirleri ve Fransız önde gelenlerle birlikte yaklaşık yüz elli kişinin yer aldığı bir yemeğe iştirak etmiştir. Merasim ve ziyafet toplantılarında Bonaparte'ın Galib Efendi'yle sohbeti Rus elçisinin nazar-ı dikkatini çekmesine, hatta konuşulanlara kulak dahi kabartmasına sebep olmuştur.⁵² Bu itibarla Bonaparte'ın Galib Efendi'ye diğer ülkelerin elçilerine kıyasen ilgiyle mukabelede bulunduğu dikkate alınacak olursa, Mısır Seferi'yle birlikte bozulan Osmanlı-Fransız ilişkilerinin yeniden düzelmesi, en az Osmanlılar kadar Fransızların da istediği bir gelişme olarak yorumlanabilir. Bununla birlikte Bonaparte nezdinde takdire şayan görülen Galib Efendi'nin de Fransa ile Osmanlı Devleti arasında iyi ve dostane ilişkiler geliştirilmesinde önemli pay sahibi olduğu aşikârdır.⁵³

Galib Efendi, Paris'e varışından yaklaşık bir hafta sonra Seyyid Ali Efendi ile birlikte Avusturya, İspanya, Rusya, Sicilyateyn, İngiltere, Danimarka, İsveç ve Prusya'nın Paris'teki elçilerini ziyaret etmiştir. Osmanlı elçisi, 25 Temmuz 1802 tarihinde Bonaparte ile yeniden dikkat çekici bir görüşme gerçekleştirmiştir. Bu görüşme esnasında Galib Efendi, Osmanlı Devleti ve Fransa arasındaki ilişkilerin iyileştirilmesi ve Bonaparte hakkında padişahın iyi niyetlerini dile getirmek üzere gönderildiğini tekraren ifade etmiştir. Bonaparte, padişahın Nâme-i Hümayununu takdim eden elçiye; İngilizlere zarar vermek amacıyla çıkılan seferi Osmanlıların yanlış anlayarak savaş ilan ettiklerini; Rusya, Avusturya ve İngiltere'nin her ne kadar Osmanlı Devleti'ne yönelik dostane yaklaşımlarda bulunsalar da hasmane düşünceler içerisinde olduklarını ve Osmanlı-Fransız dostluğunun neredeyse üç yüz yıllık bir temele dayandığını ifade etmiştir. Bunlara ek olarak Bonaparte'ın söz konusu görüşme esnasında Fransızların Karadeniz'de serbest hareket etmesi konusundaki ısrarı ile birlikte Osmanlılara asıl zararın Rusya'dan değil Avusturya'dan geleceğini söylemesi dikkat çekicidir.⁵⁴ Fransız yönetimi, bu yaklaşımıyla Mısır Seferi sonrasında eski dostluk ilişkilerini geliştirmeye çalıştığı Osmanlıları, bir süreliğine de olsa İngiltere, Avusturya ve Rusya'ya karşı kıskırtmayı başarmış, kendilerine yöneltilen hedef oklarını

⁴⁶ Altunış Gürsoy, *agm*, s. 915.

⁴⁷ Uzunçarşılı, *agm*, s. 364-372.

⁴⁸ Elçilerin tayin edildikleri ülkelere beraberinde götürdükleri güven mektubudur. Bkz. Mehmet Ali Ünal, *Osmanlı Tarih Sözlüğü*, Paradigma Yayınları, İstanbul 2011, s. 356.

⁴⁹ Bir iş veya mesele özelinde verilen izin belgesidir. Bkz. Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Aydın Kitabevi Yayınları, Ankara 2010, s. 1049.

⁵⁰ Uzunçarşılı, *agm*, s. 373-374; Sultan III. Selim'in Galib Efendi ile birlikte Bonaparte'a takdim edilmek üzere yazdığı özel mektup için bkz. BOA., HAT, 1487/64, H.29 Zilhicce 1218/M. 10 Nisan 1804.

⁵¹ Askerî geçit töreni. Yaşar Önen – Cemil Ziya Şanbey, *Almanca – Türkçe Sözlük*, C. II, TDK. Yayınları, Ankara 1993, s. 762.

⁵² Altunış Gürsoy, *agm*, s. 922.

⁵³ "...Murahas ta'yin buyurulan amedî divân-ı hümayûn saâdetlü Seyyid Mehmed Sa'id Galib Efendi bu def'â me'mûriyeti müstevcibetü'l mefhâri ni kemâl-i gayret ile te'diye ve ifâ etmek cihetiyle fi nefsi'l emr tarafîma dahî şâyân-ı i'tibâr olmuşdur..." Mehmed Said Galib Efendi'nin görevini layıkıyla yerine getirdiğine ve Fransa hükümetine itibar gösterdiğine dair Bonaparte'ın III. Selim'e gönderdiği mektubunun tercümesi için bkz. BOA., A.DVNSNMH.d, 9/480, s. 460, hüküm no. 480, H.16 Cemaziyelevvel 1217/M.14 Eylül 1802; arşiv belgesi için bkz. Belge-4; Bonaparte'ın Mehmed Said Galib Efendi'ye yönelik memnuniyet ifadesi için ayrıca bkz. BOA., HAT, 166/6969, H.29 Zilhicce 1217/M. 22 Nisan 1803.

⁵⁴ Altunış Gürsoy, *agm*, s. 924.

savuşturabilmiştir. Bununla birlikte Napolyon'un esas sorunun Rusya'dan ziyade Avusturya olduğunu vurgulaması da Fransızların Osmanlı Devleti'nin dikkatini Avusturya üzerine çekerek Avrupa'daki en önemli rakiplerinden birini elemine etmeye çalıştıklarını ortaya çıkarmıştır.

Uzunçarşılı'nın kaleme aldığı makalesinden anlaşıldığına göre Galib Efendi, Bonaparte ile son görüşmesinde Rumeli ile birlikte Osmanlı Devleti'nin iç işlerine yönelik pek çok soruya muhatap olmuş; padişahın Fransız kralları gibi devamlı sarayında oturmaması ve ülkelerini ilgilendiren meselelerde ihmalkâr davranmaması gerektiğine dair tavsiyeler almıştır.⁵⁵ Ayrıca Bonaparte'ın Galib Efendi ile konuşurken çok rahat bir şekilde Osmanlıların çeşitli iç mesele ve dinamiklerinden bahsederek sorular sorması, XIX. yüzyılın başlarında genel anlamda Avrupa, özelde ise Osmanlı Devleti'ni büyük bir dikkat ve titizlikle takip ettiği izlenimini ortaya çıkarmıştır. Osmanlı Devleti'nin ise XVIII. yüzyılın ilk yarısında, bir diğer ifadeyle Yirmisekiz Mehmed Çelebi'nin Fransa'ya gönderildiği dönem itibarıyla Avrupa'da meydana gelen gelişmeleri takip etmeye yeni yeni mütemayil olduğu bilinmekteydi.⁵⁶ Neticede XVI. yüzyıldan beri Osmanlı Devleti'nde elçi bulunduran Fransa'nın, süregelen bir gelenek sayesinde Osmanlılara dair önemli bilgilere, Osmanlıların Fransa'daki gelişmelere dair edindiği bilgilere kıyasen daha hızlı ve güvenilir bir şekilde ulaşmasını kabullenmek hiç de zor olmayacaktır. Buna karşın Galib Efendi'nin Paris'ten İstanbul'a kısa süreli görevine rağmen oldukça fazla ve şifreli raporlar göndermesi, Osmanlı Devleti'nin XIX. yüzyılın başlarında bilginin gizlilik ve güvenilirliğine önem vermesinin yanında harici siyasette önemli bir merhale katettiğini göstermiştir.⁵⁷ Bununla birlikte Avrupa'ya gönderilen diğer elçiler gibi⁵⁸ Galib Efendi de maddi sıkıntılar yaşamış ve bu sıkıntıları telafi etmek için Fransa hükümetinden borç para almak zorunda kalmıştır.⁵⁹

Galib Efendi'nin, Mısır Seferi gibi oldukça olumsuz bir sürecin sonrasında görevlendirilmesine rağmen, elçiliği süresince sergilediği diplomatik tavır ve iki devlet arasındaki ilişkilere olumlu katkısı göz önüne alındığında, Modern Türk Diplomasininin kurucusu olarak Türk diplomasi tarihinde önemli bir yere sahip olduğu söylenebilir.⁶⁰ Elçinin bu hususta özellikle anılmasında hiç şüphesiz 25 Haziran 1802 tarihinde Talleyrand ile imzaladığı Türk-Fransız Barış Antlaşması etkili olmuştur. Fransızların da çıkarlarını koruduğu ve başarıyla imzalanan antlaşma, iki devlet arasında artık barış olması, Fransızlara eskiden sahip oldukları tüm kapitülasyon haklarının yanı sıra Karadeniz'de ticaret serbestisi verilmesi, Karadeniz'in Türklere ait olan bölgelerindeki Fransız tüccar ve görevlilerin daha önce Osmanlı Devleti'nde sahip olduğu haklara tekrar sahip olmaları, Mısır'ın Osmanlılara iade edilmesi, Yediada Cumhuriyeti'nin tanınması, harpte zarar gören veya malları müsadere edilenlerle ilgili İstanbul'da iki devlet arasında özel bir antlaşma yapılması, nihayet harp esirlerinin serbest bırakılması gibi hususları kapsamaktaydı.⁶¹ Zikredilen antlaşma maddeleri, İkinci Koalisyon Savaşları'nı sonlandıran ve İngiltere ile Fransa arasında imzalanan, yine Osmanlı Devleti'ne dair maddeleri de içeren Amiens Barış Antlaşması'nın tesis ettiği şartlar üzerine inşa edilmiştir.⁶² Fransa, Osmanlı Devleti'yle imzaladığı bu antlaşmayla, her ne kadar Mısır Savaşı'ndan mağlup olarak ayrılmış olsa da Osmanlı Devleti'nden elde etmiş olduğu ayrıcalıkları yeniden kazanabilmiş ve özellikle Karadeniz'de serbest bir şekilde seyr ü sefâin etme hakkını elde ederek Rusya'ya karşı önemli bir üstünlük sağlamıştır. Ayrıca Fransa ile savaş halinin devam

⁵⁵ Uzunçarşılı, *agm*, s. 396-403.

⁵⁶ Osmanlı Devleti, özellikle Pasarofça Antlaşması'ndan sonra Avrupa'daki gelişmeleri takip etmek zorunda olduğunu anlamıştır. Mehmet Alaaddin Yalçinkaya, "Ottoman Ambassadorial Accounts on Ukraine in the Eighteenth Century: The Case of the Embassy of Abdülkerim Pasha to Russia (1774-1776)", *KTÜ Edebiyat Fakültesi Dergisi*, S. 1, Trabzon 2021, ss. 28-29.

⁵⁷ Bazı şifreli raporlar için bkz. BOA., HAT, 163/6791, H. 25 Şevval 1217/M. 18 Şubat 1803; BOA., HAT, 169/7217, H. 5 Recep 1217/M. 1 Kasım 1802; BOA., HAT, 163/6791, H. 25 Cemaziyelahir 1217/M. 23 Ekim 1802.

⁵⁸ Örneğin ilk ikamet elçisi olarak İngiltere'ye gönderilen Yusuf Ağah Efendi ve maiyeti, maaşların yetersizliği sebebiyle üç yıl Londra'da kaldıktan sonra bir an önce İstanbul'a dönmek istemişlerdir. Ayrıca Yusuf Ağah Efendi'nin ardından Londra'ya ikinci ikamet elçisi olarak görevlendirilen İsmail Ferruh Efendi de maddi sıkıntı yaşayan elçiler arasında yer alır. Yalçinkaya, "III. Selim Döneminde Dış Temsilciliklerin Kurulması", s. 606, 618; Yalçinkaya, "İsmail Feruh Efendi'nin Londra Büyükelçiliği ve Siyasi Faaliyetleri (1797-1800)", s. 407.

⁵⁹ Galib Efendi'nin, Paris ikameti sırasındaki masrafları için verilen paranın yetersiz kalması sebebiyle sarraflar ve Fransa hükümetinden almak zorunda kaldığı 5 kalemde toplam 48.680 kuruşun ödenmesi hususunda kaleme alınan tahrir hakkında bkz. BOA., C. HR., 174/8661, H. 28 Rebülevvel 1217/M. 29 Temmuz 1802; arşiv belgesi için bkz. Belge-2.

⁶⁰ Orhan F. Köprülü, "Galib Paşa, Mehmed Said", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 13, İstanbul 1996, s. 331.

⁶¹ İsmail Hâmi Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, Türkiye Basımevi, C. 4, İstanbul 1972, s. 80; Soysal, *age*, ss. 334-337; Görüşmeler esnasında kaleme alınan sekiz maddelik antlaşma taslağı için bkz. BOA., HAT, 11/354, H.10 Safer 1217/M.12 Haziran 1802; Osmanlı Devleti ile Fransa arasında imzalanan antlaşmanın bir gizli maddesinin bulunduğu da bilinmektedir. Lakin söz konusu evrak arşivde görüntülenememiştir. Gizli maddenin kabul edildiğine dair belge için bkz. BOA., A.DVNSNMH.d, 9/468, s. 450, hüküm no. 468, H.24 Safer 1217/M.26 Haziran 1802; Görüntülenemeyen evrak için bkz. BOA., HAT, 1667/34, H.24 Safer 1217/M. 26 Haziran 1802.

⁶² Koalisyon Savaşları, 1798-1802 yılları arasında Fransa'nın Rusya, İngiltere ve Prusya gibi devletlerle giriştiği mücadeleleri kapsamaktadır. 27 Mart 1802 tarihli Amiens Barış Antlaşması, İngiltere ile Fransa arasında imzalanmıştır. Osmanlı Devleti'yle ilgili maddeler ihtiva eden antlaşma, Fransız Devrim Savaşları'nı sona erdirmiştir. Türk Fransız Barış Antlaşması'nın ismi bazı yerlerde "1802 Paris Barış Antlaşması" olarak geçse de İsmail Soysal söz konusu antlaşmayı "Türk-Fransız Barış Antlaşması" olarak adlandırmıştır. Ayrıca Mücteba İlgürel, yayına hazırladığı Ahmed Vâsif Efendi'ye ait *Mehâsinü'l-Âsâr ve Hakâikü'l-Ahbâr* isimli eserin giriş kısmında söz konusu antlaşmadan "Paris Muahedesi" olarak bahsetmektedir. Ahmed Vâsif Efendi, *Mehâsinü'l-Âsâr ve Hakâikü'l-Ahbâr*, haz. Mücteba İlgürel, 1994, s. XXXIV; Jorga, *age*, C. 5, s. 130; Rifat Uçarol, *Siyasi Tarih (1789-1994)*, Filiz Kitabevi, İstanbul 1995, s. 91; Talleyrand ile Galib Efendi'nin Paris'te görüşüp antlaşmanın tamamlanmasına dair Sadrazam'ın arzı için bkz. BOA., A.DVNSNMH.d, 9/478, s. 459, H.29 Zilhicce 1217/M.22 Nisan 1803; arşiv belgesi için bkz. Belge-5.

OSMANLI DEVLETİ'NİN İKAMET ELÇİLİĞİNE UYUM SÜRECİNDE MEHMED SAİD GALİB EFENDİ'NİN FRANSA ELÇİLİĞİ (1802-1803)

etmemesi sebebiyle Osmanlı Devleti, Rus harp gemilerinin boğazlardan geçişini engellemeye çalışmış, böylece Mısır Savaşı öncesinde önemli diplomatik münasebetler geliştirerek ittifak içerisinde olduğu İngiltere ve Rusya'nın yerine tekrar Fransa'yı tercih etmeye başlamıştır.⁶³ Osmanlı Devleti'nin yeni elçiler göndererek Fransa ile barışı tesis etmesi, yalnızca karşılıklı devletler arasındaki münasebetler aracılığıyla ortaya çıkmış bir gelişme olmaktan ziyade Avrupa devletlerinin de içerisinde bulunduğu yapısal sürecin bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır.

3. Mehmed Said Galib Efendi'nin Elçilik Görevinden Dönüşü

Galib Efendi, 1803 yılında Fransa elçiliğinden dönüşü sonrası ilkin büyük tezkirecilik, ardından da Vâsıf Efendi'nin görevi olan reisülküttaplığa getirilmiştir.⁶⁴ Bu memuriyeti esnasında Osmanlı Devleti ile Rusya arasındaki ilişkileri canlı tutmaya çalıştıysa da 1806-1812 Osmanlı-Rus Savaşı'na engel olamamıştır.⁶⁵ Bu sırada Osmanlı Devleti padişah değişikliğiyle sonuçlanan Kabakçı Mustafa İsyanı ile karşı karşıya kalmış ve III. Selim tahttan indirilmiştir. Galib Efendi, her ne kadar III. Selim'in tekrar tahta geçmesi için çaba göstermişse de bunda muvaffak olamamış, yeni Sultan IV. Mustafa tarafından nişancı tayin edilerek Rusya ile Slabozia Mütarekesi'nin imzalanması işiyle görevlendirilmiştir.⁶⁶ II. Mahmud'un tahta geçmesinden hemen önce yeniden reisülküttap olmuş ve bu görevini 1811 yılına kadar üç buçuk sene süreyle devam ettirmiştir.⁶⁷ Galib Efendi, II. Mahmud döneminde benzer görevler ifa ederek diplomat olmanın vermiş olduğu beceriler sayesinde Osmanlı yönetimine muhtelif katkılarda bulunmuştur. 1811 yılında sadâret kethüdâlığı makamına tayin edilen Galib Efendi, 1812 Bükreş Antlaşması'nın imzalanmasında da önemli rol oynamış, ardından üçüncü defa reisülküttap olarak tayin edilmiştir.⁶⁸ Bir dönem İstanbul'dan uzaklaştırılsa da 1814 yılında kendisine vezâret makamı tevdi edilmiş, 14 Aralık 1823 tarihinde Mora meselesini halletmek üzere dokuz ay görev yapacağı sadâret makamına getirilmiştir.⁶⁹ Sürgün için gönderildiği Balıkesir'de hayatını kaybeden Galib Paşa'nın mezarı, Balıkesir Ulu Camii olarak da bilinen Zağanos Paşa Camii'ndedir.⁷⁰

SONUÇ

Osmanlı Devleti, Mısır Seferi'ne kadar Fransa ile askerî sahada doğrudan karşı karşıya gelmemiş ve yüzyıllarca dostluk ilişkilerini sürdürebilmiştir. Napolyon'un ticari ve siyasi çıkarlarını gözeterak Osmanlı toprağı olan Mısır'a sefer düzenlemesi ise XVI. yüzyıldan beri birbiriyle doğrudan mücadele etmemiş iki ülkeyi savaşa sürüklemiştir. Mısır Seferi sonrasında bozulan Osmanlı-Fransız ilişkileri, Paris'te ilk ikamet elçisi Seyyid Ali Efendi tarafından yeniden tesis edilmeye çalışılmış fakat başarılı olunamamıştır. Osmanlı Devleti, Paris'te bir ikamet elçisi bulundururken yapılan Ön Barış Antlaşması'nda İngiltere ve Fransa arasında kalmış, bir anlamda denge siyaseti takip ederek herhangi bir tarafa mütemayil olmadığını göstermiş ve kriz anında pragmatik çözümler bulmak gayesiyle ikamet elçisine alternatif olarak kısa süreliğine meselenin çözüme kavuşması için "muvakkat" bir elçi görevlendirmiştir. İkamet elçiliklerinin yeni tesis edilmeye başladığı bir süreçte Osmanlı Devleti'nin önemli meselelerin çözülmesi adına geleneksel "muvakkat" veya "fevkalade elçi" gönderme usulünün yeniden ortaya çıkması, her ne kadar Osmanlıların modernleşme çabası içerisinde olsa da kriz durumlarında uzun süre devam ettirdikleri geleneksel tavrını sürdürmekten geri durmadıklarını göstermiştir. Osmanlı Devleti ile Fransa arasında Mısır Seferi'nden beri devam eden savaş hali, Galib Efendi aracılığıyla 25 Haziran 1802 tarihinde imzalanan Türk-Fransız Barış Antlaşması'yla sona erdirilmiştir. Osmanlı Devleti, yalnızca anlaşma yapmış olmayı yetersiz görmüş olsa gerek ki Mehmed Said Hâlet Efendi'yi (1803-1806) dostluğun bir göstergesi olarak Fransa sefaretleriyle görevlendirmiştir. Görüldüğü üzere Mehmed Said Galib Efendi'nin elçiliği, hem ilk ikamet elçisi olan Seyyid Ali Efendi'nin elçiliğini tamamlayıcı bir nitelik taşımış hem de Hâlet Efendi'nin ikinci ikamet elçisi olarak Paris'e gönderilmesine zemin hazırlamıştır. Bu itibarla iki ikamet elçilik sürecinde ihdas edilen muvakkat elçilik görevi, Osmanlı Devleti'nin ikamet elçiliği sistemine

⁶³ Ahmed Vâsıf Efendi, *age*, 1994, s. XXXV.

⁶⁴ Mehmed Said Galib Efendi'nin Fransa ile antlaşma imzalaması için memur edildiğine dair belge için bkz. BOA., HAT, 158/6586, H.29 Zilhicce 1216/M.2 Mayıs 1802; arşiv belgesi için bkz. Belge-1; Şâni-zâde Mehmed 'Atâ'ullah Efendi, *Şâni-zâde Târîhi*, haz. Ziya Yılmaz, Çamlıca Basım Yayın Kitapları, İstanbul 2008, C. 1, s. 81; Ahmed Resmî, *age*, s. 167.

⁶⁵ Şâni-zâde Mehmed 'Atâ'ullah Efendi, *age*, C. 1, s. 163; Uzunçarşılı, *age*, C. 2, s. 138.

⁶⁶ Rus Sercio, Fransız Gelmeno ve Mehmed Said Galib Efendi'nin aralarında kaleme aldıkları antlaşma mazbatası için bkz. BOA., HAT, 253/14395, H.15 Cemaziyevvel 1222/M.21 Temmuz 1807. Fransa'nın Rusya ile mütareke imzalamasıyla beraber Osmanlı Devleti de Fransa'nın dostluğunu temenni ederek Rusya ile mütareke imzalamıştır. BOA., HAT, 836/37731, H.29 Zilhicce 1222/M.27 Şubat 1808; Uzunçarşılı, *age*, C. 2, s. 139; Tokmak, "a.g.t.", s. 33-44.

⁶⁷ Ahmed Resmî, *age*, s. 168; Köprülü, *agm*, s. 330.

⁶⁸ Mehmed Said Galib Efendi'nin Bükreş Antlaşması'na tayin edilmesi ve ruhsatmane için bkz. BOA., HAT, 1517/26, H. 29 Şevval 1226/M. 16 Kasım 1811; Elçinin sadâret kethüdâlığına tayini için bkz. Şâni-zâde Mehmed 'Atâ'ullah Efendi, *age*, C. 1, s. 659; Galib Efendi'nin Bükreş'e gitmekle görevlendirilmesi ve yol güzergahına dair belge için bkz. BOA., TS.MA.e, 356/41, H.15 Zilhicce 1223/M.1 Şubat 1809; Elçinin üçüncü defa Reisülküttap görevine getirildiğine dair bkz. Jorga, *age*, s. 182; Şâni-zâde Mehmed 'Atâ'ullah Efendi, *age*, C. 1, ss. 547-549; Uzunçarşılı, *age*, C. 2, ss. 139-140.

⁶⁹ Faik Reşit Unat, *Osmanlı Sefirleri ve Sefaretnameleri*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1992, s. 183; Ahmed Resmî, *age*, s. 169; Uzunçarşılı, *age*, C. 2, ss. 140-141; Şâni-zâde Mehmed 'Atâ'ullah Efendi, *age*, C. 1, s. 668.

⁷⁰ M. Alaaddin Yalçınkaya, "Mehmed Said Galib Paşa", *Yaşamları ve Yapıtlarıyla Osmanlılar Ansiklopedisi*, ed. Ekrem Çakıroğlu, Yapı Kredi Yayınları, C. 2, İstanbul 2008, ss. 185-186; Köprülü, *agm*, s. 331; Uzunçarşılı, *age*, C. 2, s. 143.

uyum sağlama çabası olarak değerlendirilebilir. Öte yandan Galib Efendi'nin Osmanlı Devleti adına önemli bir misyonu yerine getirirken Bonaparte tarafından da takdir edilmesi, diplomatik anlamda bir başarının sergilenmesine neden olmuştur. Netice itibarıyla Osmanlı Devleti, Galib Efendi'nin elçiliğiyle beraber hem Fransızlarla dostluk münasebetlerini yeniden tesis edebilmiş hem de Mısır Sefer'inden dolayı aynı ittifak içerisinde yer aldığı İngiltere'nin çıkarlarına aykırı hareket etmemiştir.

KAYNAKÇA

A- Archives du Ministère des Affaires Étrangères (Paris)

1. Mémoire et Documents (MD)

50/9, 50/16, 50/30.

B- Türk Arşiv Belgeleri

1. Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi Evrakı (TS.MA.e)

356/41.

2. T.C. Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi (İstanbul)

2.1. Cevdet Hariciye (C.HR.)

174/8661.

2.2. Name-i Hümayun Defterleri (A.DVNSNMH.d)

9/468, 9/480, 9/457, 9/478.

2.3. Hatt-ı Hümayun (HAT.)

158/6586, 836/37731, 119/4802, 1487/64, 166/6969, 163/6791, 169/7217, 163/6791, 11/354, 1667/34, 253/14395, 1517/26, 141/5876, 140/5818.

C- Yazmalar ve Yayımlanmış Kaynaklar

Ahmed Resmî, *Halîfetü'r-rüesâ*, Takvîmhâne-i Âmire, İstanbul, h. 1269.

Ahmed Vâsîf Efendi, *Mehâsinü'l-Âsâr ve Hakâikü'l-Ahbâr*, haz. Mücteba İlgürel, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1994.

Şânî-zâde Mehmed 'Atâ'ullah Efendi, *Şânî-zâde Târîhi*, haz. Ziya Yılmaz, Çamlıca Basım Yayın Kitapları, C.1-2, İstanbul 2008.

Yirmisekiz Çelebi Mehmed Efendi, *Yirmisekiz Çelebi Mehmed Efendi'nin Fransa Sefaretnamesi*, ed. Beynun Akyavaş, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara 1993.

D- Araştırma Eserleri

AFYONCU, Erhan "Mehmet Said Paşa, Yirmisekizçelebizâde", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C.28, Ankara 2003, ss.524-526.

AYDIN, Bilgin, "Divan-ı Hümayun Tercümanları ve Osmanlı Kültür ve Diplomasisindeki Yerleri", *Osmanlı Araştırmaları*, S.29, İstanbul 2007, ss.41-86.

BADEMÇİ, Cihat, *Osmanlı Elçileri Gözüyle Osmanlı-Fransız İlişkileri (1699-1812)*, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Isparta 2023.

BEYDİLLİ, Kemal, "Seyyid Ali Efendi", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C.37, İstanbul 2009, ss. 45-47.

BEYDİLLİ, Kemal, "Diplomasi: Devletlerarası İlişkileri Yürütme Aracı", *Üç Kıta – Bir Tarihçi*, ed. G. Kurmangalijyeva Ercilasun-M. Bilal Çelik, Bursa: Osmangazi Belediyesi, 2021, ss.51-75.

BİLİCİ, Faruk "XVII. Yüzyılın İkinci Yarısında Türk- Fransız İlişkileri: Gizli Harpten Objektif İttifaka", *Osmanlı*, ed. Güler Eren, C.1, Ankara 1999.

BONNAC, Marki de, *İstanbul'da Fransız Elçiliği-Marki de Bonnac'ın Tarihi Hatırat ve Belgeleri*, çev. Ali Şevket Biçer, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2017.

DANIŞMEND, İsmail Hâmi, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, C.4, Türkiye Basımevi, İstanbul 1972.

OSMANLI DEVLETİ'NİN İKAMET ELÇİLİĞİNE UYUM SÜRECİNDE MEHMET SAİD GALİB EFENDİ'NİN FRANSA ELÇİLİĞİ (1802-1803)

- DEVELLİOĞLU, Ferit *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Aydın Kitabevi Yayınları, Ankara 2010.
- ELDEM, Edhem, "18. Yüzyıl ve Değişim", *Cogito*, S.19, 1999, ss.189-199.
- GÜRSOY, Belkıs Altunış, "Amedî Galib Efendi Sefaretnamesi", *Atatürk Kültür Türk ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Erdem Dergisi Aydın Sayılı Özel Sayısı III*, Ocak 1997, C.9, S.27, ss.911- 941.
- HERBETTE, Maurice, *Une Ambassade Turque Sous Le Directoire*, Librairie Académique Didier, Paris 1902.
- _____, *Fransa'da İlk Daimî Türk Elçisi Morali Esseyit Ali Efendi 1797-1802*, çev. Erol Üyepazarcı, Ötügen Neşriyat, İstanbul 2019.
- İNALCIK, Halil, *Devlet-i 'Aliyye: Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar Klasik Dönem (1302-1606): Siyasal, Kurumsal ve Ekonomik Gelişim*, C.1, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2009.
- İPŞİRLİ, Mehmet, "Elçi", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C.11, İstanbul 1995, ss.3-15.
- Jensen, De Lamar, "The Ottoman Turks In Sixteenth Century French Diplomacy", *The Sixteenth Century Journal*, C.16, S.4, Winter, 1985.
- JORGA, Nicolae, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, çev. Nilüfer Epçeli, C.5, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2012.
- KARAL, Enver Ziya, *Fransa-Mısır ve Osmanlı İmparatorluğu (1797-1802)*, Milli Mecmua Basımevi, İstanbul 1938.
- _____, *Halet Efendi'nin Paris Büyük Elçiliği (1802-1806)*, Kenan Basımevi, İstanbul 1940.
- KÖPRÜLÜ, Orhan F., "Galib Paşa, Mehmed Said", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C.13, İstanbul 1996, ss. 329-331.
- KURAN, Ercüment, *Avrupa'da Osmanlı İkamet Elçiliklerinin Kuruluşu ve İlk Elçilerin Siyasi Faaliyetleri 1793-1821*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara 1988.
- KÜRELİ, İbrahim, Osman Nihat Bişgin, "Morali Seyyid Ali Efendi'nin Fransa Sefareti ve Paris Risalesi", *Belgeler*, C. 38, S. 42, Aralık 2023, ss. 229-275.
- ÖNEN, Yaşar, Cemil Ziya Şanbey, *Almanca – Türkçe Sözlük*, c.II, TDK. Yayınları, Ankara 1993.
- ÖZEL, Ahmet, "dârülharp", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C.8, İstanbul 1993, ss.536-537.
- SOYSAL, İsmail, *Fransız İhtilali ve Türk- Fransız Diplomasi Münasebetleri (1789-1802)*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1964.
- _____, "Fransa", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C.13, İstanbul 1996, ss.181-184.
- TOKMAK, Ayşegül, *Mehmed Said Galib Efendi'nin Diplomasi Kariyeri*, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Edirne 2019.
- TOPAKTAŞ, Hacer, "Polonya'nın Türkiye'deki İlk Daimi Elçiliğinin Kurulma Süreci: Tarihsel Dinamikler", *Uluslararası İlişkiler*, C.11, S.43, 2014, ss.105-125.
- TUNCER, Hüner, "Tarihte ve Günümüzde Ah Hoc Diplomasi", *Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni*, C.4, S.1, 2011, ss.50-57.
- UÇAROL, Rifat, *Siyasi Tarih (1789-1994)*, Filiz Kitabevi, İstanbul 1995.
- UNAT, Faik Reşit, *Osmanlı Sefirleri ve Sefaretnameleri*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1992.
- UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı, *Karesi Meşârihi*, C.2, Hüsn-i Tabiyat Matbaası, İstanbul 1341/1922.
- _____, "Âmedî Galib Efendinin Murahhaslığı ve Paris'ten Gönderdiği Şifreli Mektuplar", *Belleten*, C.1, 1937, ss.357-410.
- _____, "On Dokuzuncu Asır Başlarına Kadar Türk-İngiliz Münesebâtına Dair Vesikalar", *Belleten*, C.XIII, S.5, Temmuz 1949, ss.573-648.
- _____, *Osmanlı Tarihi*, TTK Basımevi, C. 3/II, Ankara 2011.
- ÜNAL, Mehmet Ali, *Osmanlı Tarih Sözlüğü*, Paradigma Yayınları, İstanbul 2011.
- VANDAL, Albert, *Une Ambassade Française En Orient Sous Louis XV-La Mission du Marquis de Villeneuve 1728-1741*, Librairie Plon, Paris 1887.

VEINSTEIN, Gilles, *İlk Osmanlı Sefiri 28 Mehmet Çelebi'nin Fransa Anıları "Kafirlerin Cenneti"*, çev. Murat Aykaç Eringöz, ARK Kitapları, İstanbul 2021.

YALÇINKAYA, Mehmet Alaaddin, "Mahmud Raif Efendi as the Chief Secretary of Yusuf Agah Efendi, The First Permanent Ottoman-Turkish Ambassador to London (1793-1797)" *OTAM Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırmaları ve Uygulamaları Merkezi Dergisi*, C.5, S.5, 1994, ss.385-434.

_____, "İsmail Feruh Efendi'nin Londra Büyükelçiliği ve Siyasî Faaliyetleri (1797-1800)", *Pax Ottomana Studies in Memoriam Prof. Dr. Nejat Göyünç*, ed. Kemal Çiçek, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2001, ss.381-407.

_____, "Türk Diplomasininin Modernleşmesinde Reisülküttab Mehmed Raşid Efendi'nin Rolü", *Osmanlı Araştırmaları*, C.21, S.21, 2001, ss.109-134.

_____, "Mehmed Said Galib Paşa", *Yaşamları ve Yapıtlarıyla Osmanlılar Ansiklopedisi*, ed. Ekrem Çakıroğlu, Yapı Kredi Yayınları, C.2, İstanbul 2008, ss.185-186.

_____, "III. Selim Döneminde Dış Temsilciliklerin Kurulması", *Nizâm-ı Kadîm'den Nizâm-ı Cedîd'e III. Selim ve Dönemi*, ed. Seyfi Kenan, İSAM Yayınları, İstanbul 2010, ss. 593-623.

_____, *The First Permanent Ottoman Embassy in Europe the Embassy of Yusuf Agah Efendi to London (1793-1797)*, The Isis Press, İstanbul 2010.

_____, "18. Yüzyıl Osmanlı Sefaretnamelerine Göre Avrupa Bilimi ve Bilimsel Kurumları", *Uluslararası Katılımlı Osmanlı Bilim ve Düşünce Tarihi Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, ed. Mehmet Fatih Gökçek, Gümüşhane Üniversitesi Yayınları, Ankara 2014, ss.702-711.

_____, "Ottoman Ambassadorial Accounts on Ukraine in the Eighteenth Century: The Case of the Embassy of Abdülkerim Pasha to Russia (1774-1776)", *KTÜ Edebiyat Fakültesi Dergisi*, S.1, Trabzon 2021, ss. 28-35.

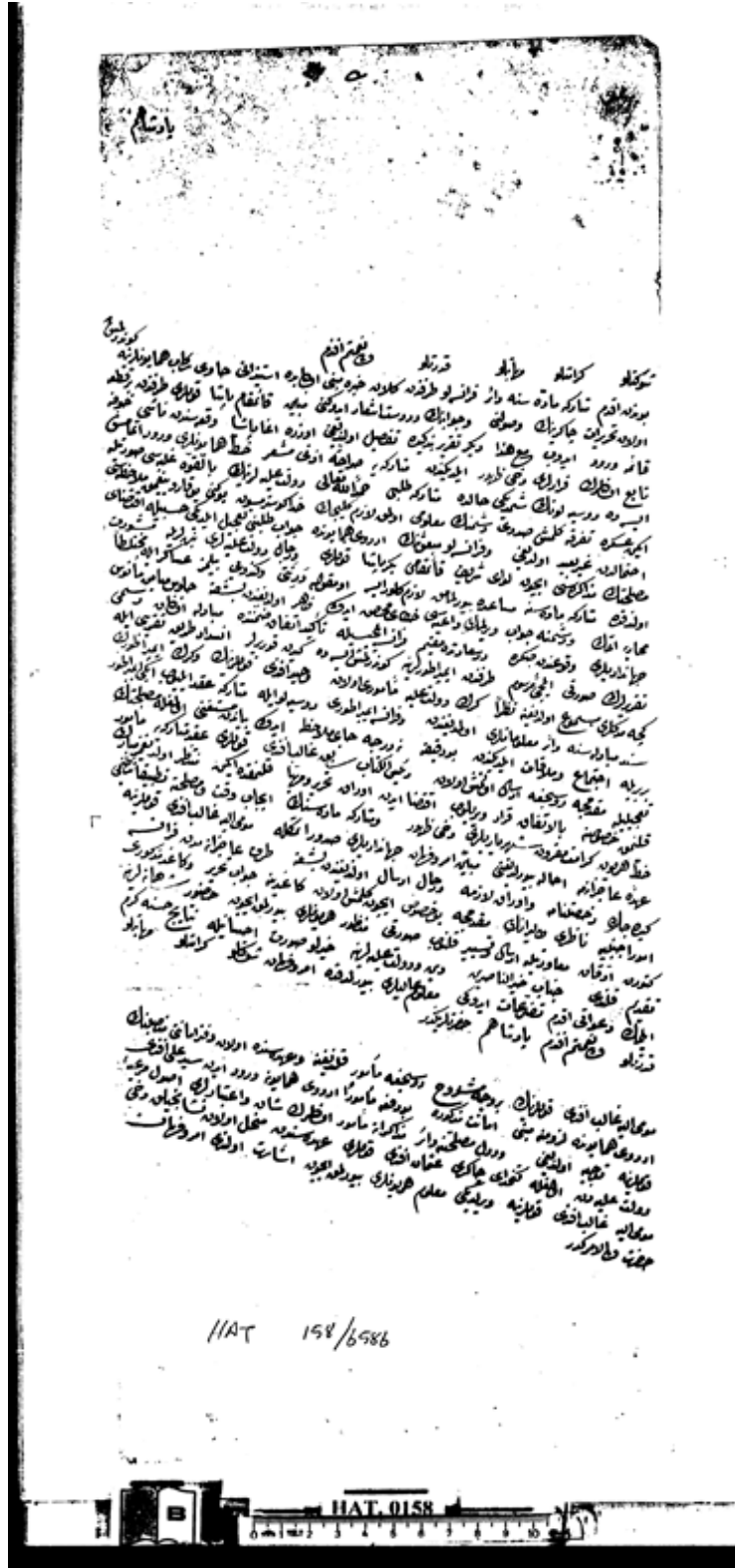
YENİDÜNYA, *Süheyla, Mehmet Sait Hâlet Efendi Hayatı İdari ve Siyasî Faaliyetleri (1760-1822)*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İstanbul 2008.

ZINKEISEN, J. Wilhelm, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, çev. Nilüfer Epçeli, C.6, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2019.

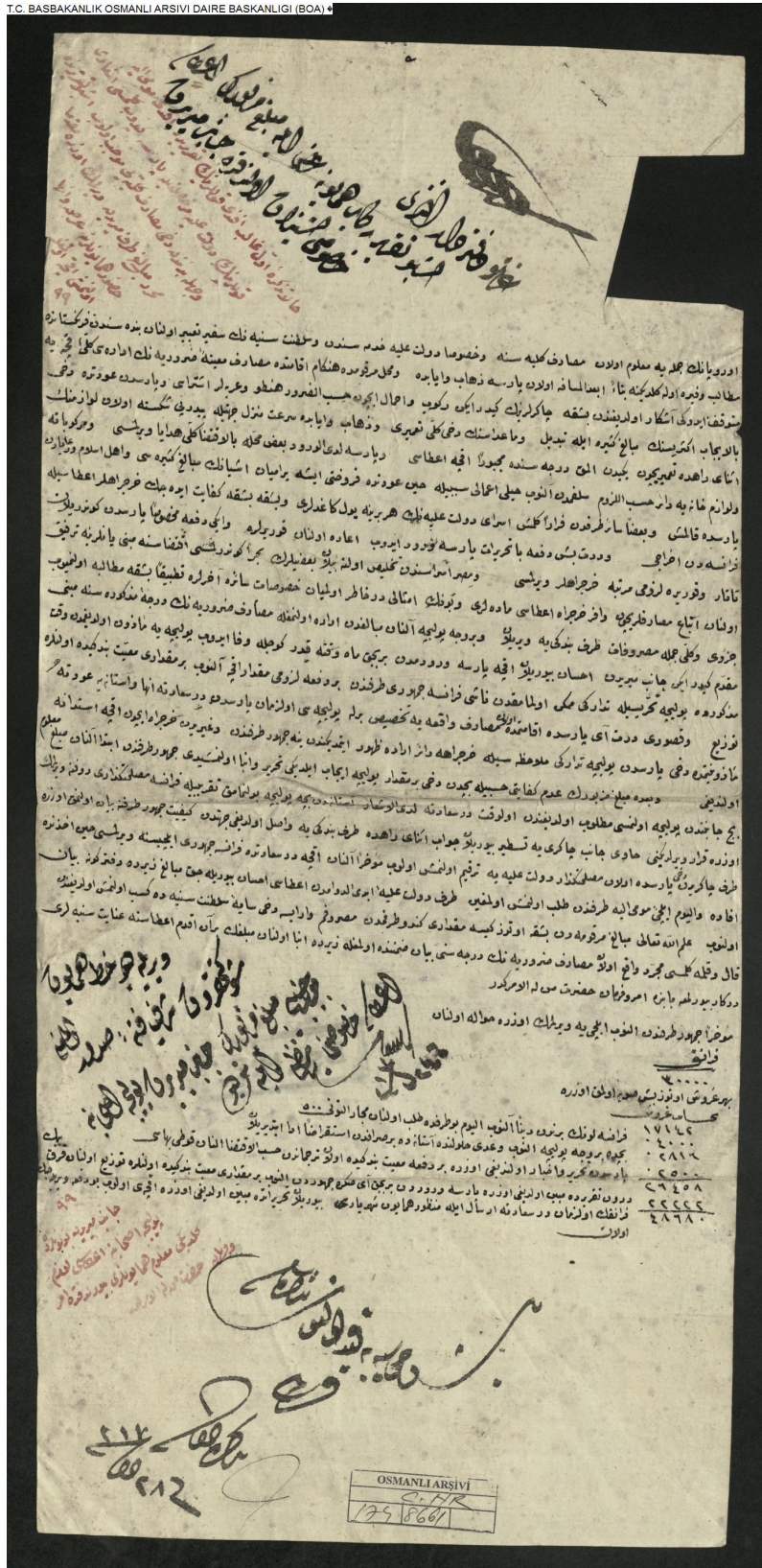
OSMANLI DEVLETİ'NİN İKAMET ELÇİLİĞİNE UYUM SÜRECİNDE MEHMED SAİD GALİB EFENDİ'NİN FRANSA ELÇİLİĞİ (1802-1803)

EKLER

Belge-1. Mehmed Said Galib Efendi'nin murahhas olarak "ruznamçe-i evvel" payesiyle Fransa'ya elçi tayin edildiğine dair belge (BOA.,HAT, 158/6586).

Belge-2. Galib Efendi'nin Fransa'da aldığı borçlarla ilgili tahrir (BOA., C.HR., 174/8661).

C.HR.00174.08661.001

OSMANLI DEVLETİ'NİN İKAMET ELÇİLİĞİNE UYUM SÜRECİNDE MEHMED SAİD GALİB
EFENDİ'NİN FRANSA ELÇİLİĞİ (1802-1803)

Belge-3. Amedi Mehmed Said Galib Efendi'nin Paris'e görevlendirilmesini ve Osmanlı-İngiliz ittifakına layık hareket edileceğini İngiltere'ye bildiren belge (BOA., HAT, 140/5818).

طرف حضرت کائناتوں کے لئے اور اچھے نالی کے ساتھ ہاں میں کہہ سکتے ہیں

بدرقمه طرف دولت عبیدون باویش طرفه برحقه والی اقطنہ ایچی اسنادہ دم معم کایتوا ایچی ایس جانندی سمدیه دلی ملائکہ
شمار اولی الخله کزاره حاجت اولیوب ذکر اطفال مفضلہ تختیان سلطنت سنہ دہم سار اولیب حال دولت عبیدہ امجدیک
خجیہ دیات امودیک مبریا اولین غزلو دغناو سید محمد سبغالب افندی انتخاب و طرف حضرت سربا دیون حضرت کامله واسعہ ایس
تعبین و سبب اولیغه مفضلہ مویالیہ دولت عبیدون معبر و معمد دموثوق اکللی اولیغه باء حساب القطنہ صحت مانودہ سنہ دار و سار
طرف دوستانہ کره هزه ماده خبر ایس طرف دولت عبیدون باویش ای اعتبار رعنا دار انسی مطلوب دوستانہ مزار اولیغزده سقم
دولت عبیدہ ایس اولیغزده برقرار دیکمال اولی صغیر و اتفاق ماسنہ کرکی کج کایت اولیغه کلکی اشکار دیونیز بوبه و سار
تزیار کا و اتفاق سنیز اولی حال اولی اسحالی نزو سلطنت سنہ دہم مدیم ابروکی بربار و سار حضرت خیر اولیغزده سقم
اولیغزده دولت عبیدون ذمہ غاٹہ سفریہ ایسی خصوصیت و سار ایجاب وقت و حاله کوره نسبه سبب ایس موجب اولیغزده سبب عکایت
ایس حکم نمودار ایسین مفضلہ مویالیہ واقع اولی غزده سار ایس سبب ایس سبب ایس سبب ایس سبب ایس سبب ایس سبب ایس
ایس سبب ایس سبب ایس سبب ایس سبب ایس سبب ایس سبب ایس سبب ایس سبب ایس سبب ایس سبب ایس سبب ایس سبب ایس
ایس سبب ایس سبب ایس سبب ایس سبب ایس سبب ایس سبب ایس سبب ایس سبب ایس سبب ایس سبب ایس سبب ایس سبب ایس
ایس سبب ایس سبب ایس سبب ایس سبب ایس سبب ایس سبب ایس سبب ایس سبب ایس سبب ایس سبب ایس سبب ایس سبب ایس

HAT. 140/5818

HAT. 0140

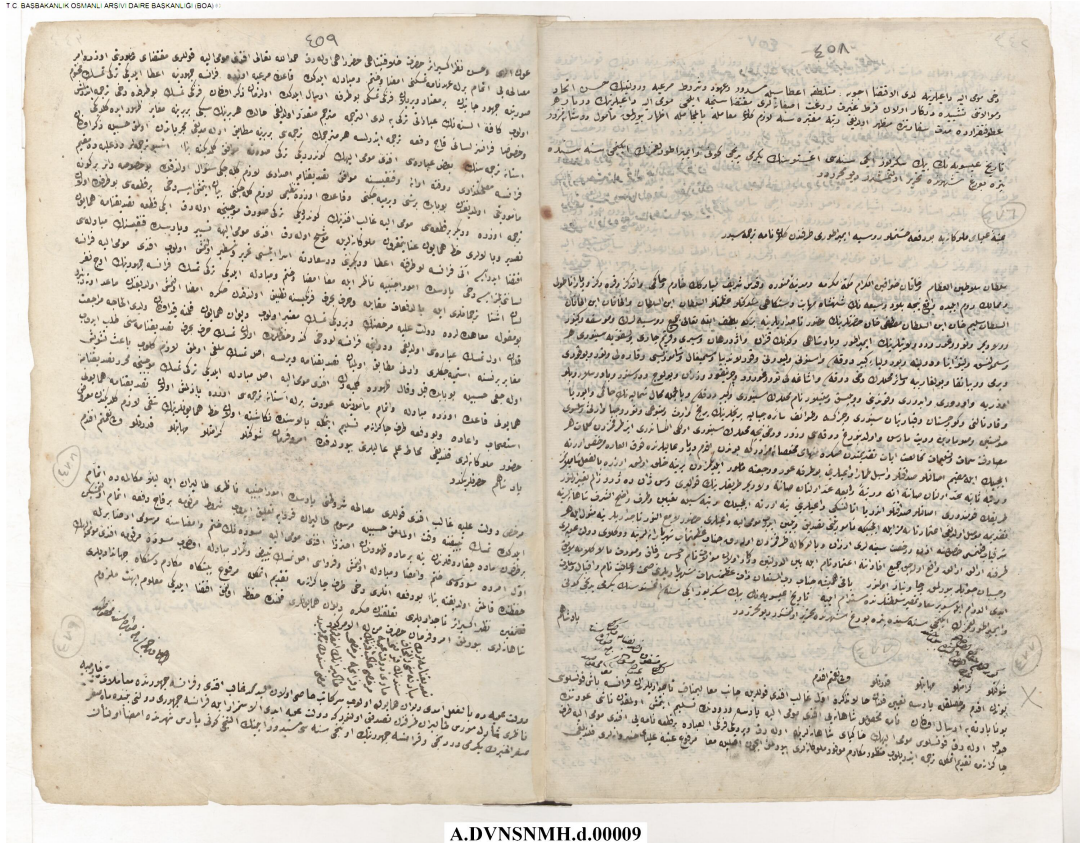
Belge-4. Mehmed Said Galib Efendi'nin görevini iyi bir şekilde yerine getirdiğine ve Fransa hükümetine itibar gösterdiğine dair Bonapart'ın III. Selim'e gönderdiği mektubunun tercümesi (BOA., A.DVNSNMH.d, 9/480, s.460, hüküm no. 480).

A.DVNSNMH.d.00009

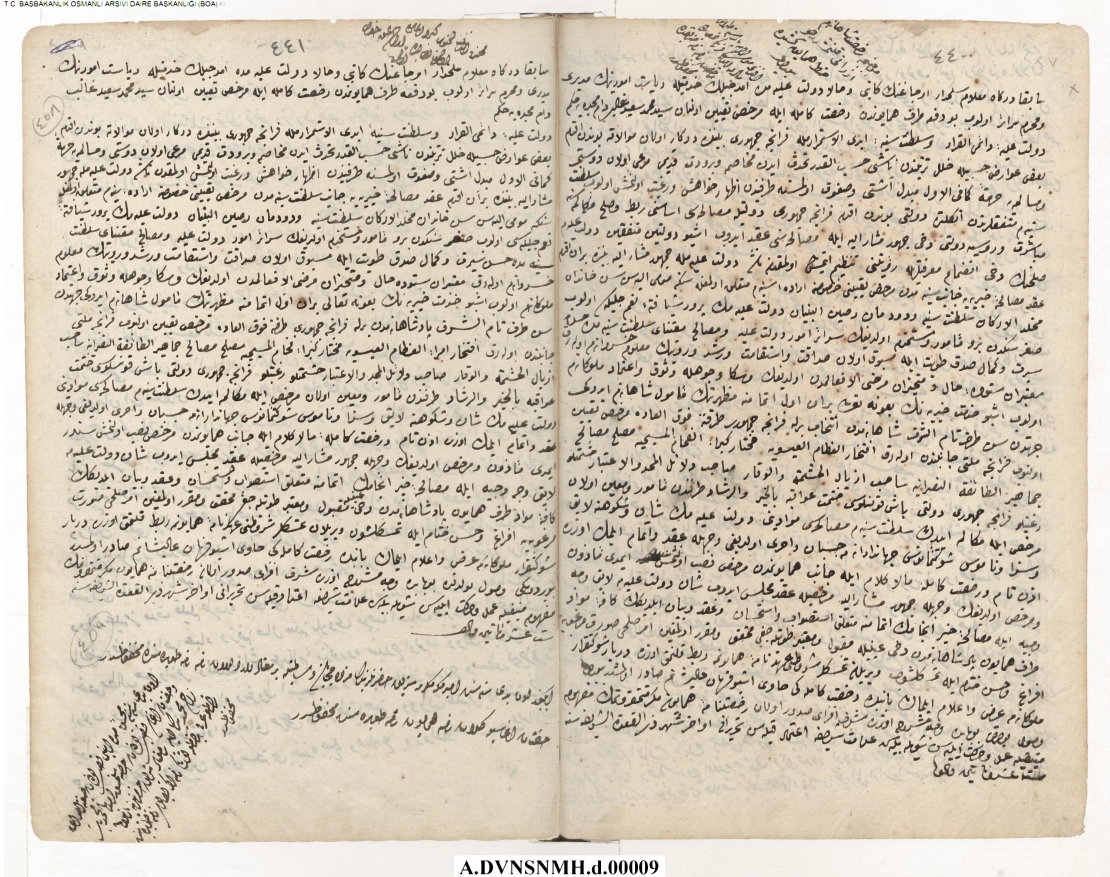
OSMANLI DEVLETİ'NİN İKAMET ELÇİLİĞİNE UYUM SÜRECİNDE MEHMET SAİD GALİB EFENDİ'NİN FRANSA ELÇİLİĞİ (1802-1803)

Belge-5. Talleyrand ile Galib Efendi'nin Paris'te görüşüp antlaşmanın tamamlandığına dair Sadrazam arzı (BOA., A.DVNSNMH.d, 9/478, s.459, hüküm no. 478).

A.DVNSNMH.d.00009

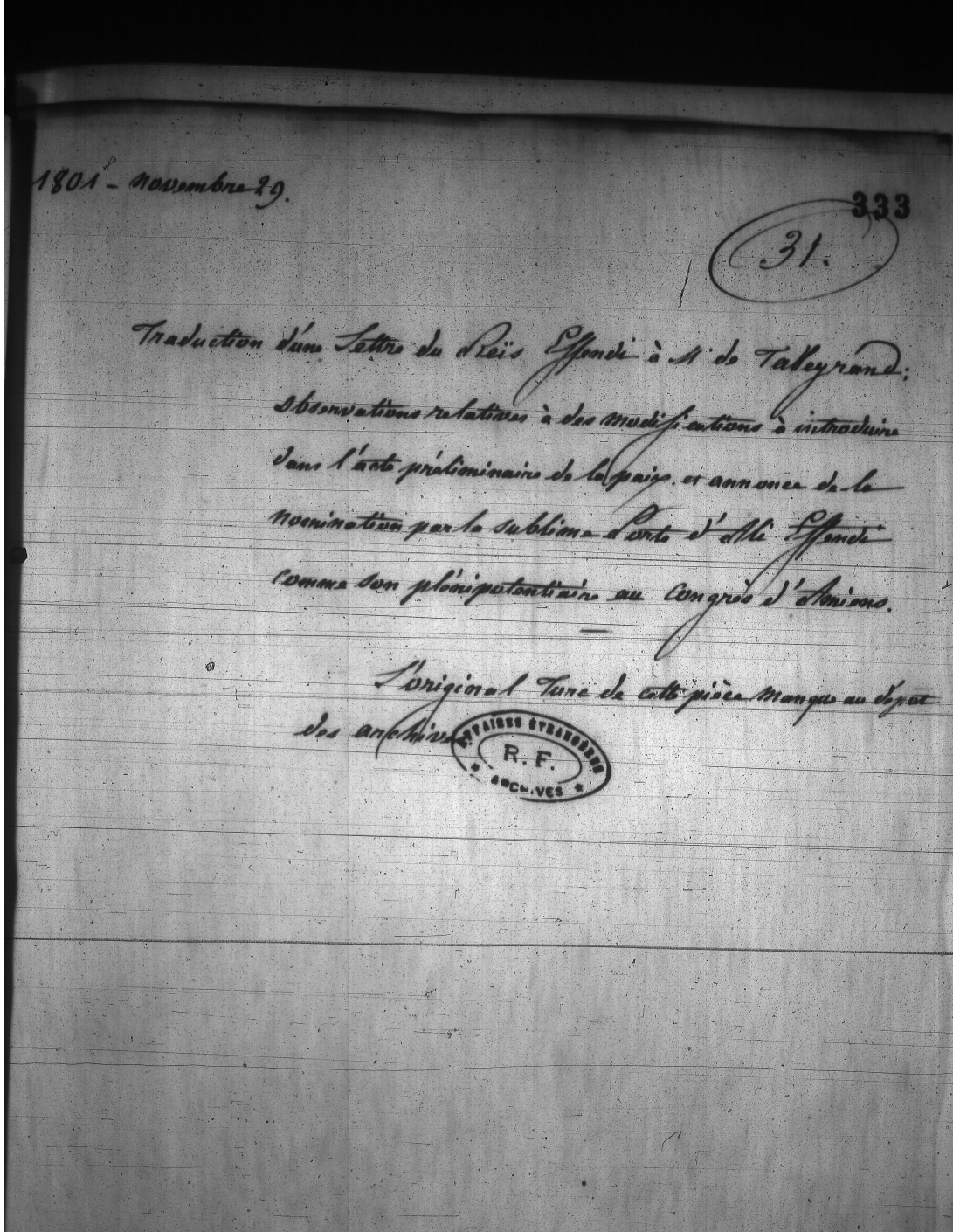
Belge-6. Galib Efendi'nin tam yetki ile Fransa'ya murahhas olarak tayin olunduğuna dair Hatt-ı Hümayun (BOA., A.DVNSNMH.d. 9/457-458, s.440-441, hüküm no. 457-458).

A.DVNSNMH.d.00009

OSMANLI DEVLETİ'NİN İKAMET ELÇİLİĞİNE UYUM SÜRECİNDE MEHMED SAİD GALİB
EFENDİ'NİN FRANSA ELÇİLİĞİ (1802-1803)

Belge-7. 9 Ekim 1801 tarihli Osmanlı-Fransız Barış Antlaşması iptal edilmeden önce, Reis Efendi tarafından Fransız hükümetine gönderilen ve antlaşma maddelerinin değiştirilmesini öneren belgenin Fransızca tercümesi (Archives du Ministère des Affaires Étrangères, Mémoire et Documents (MD), 50/30, s. 333, 29 Kasım 1801).

GTTAD

Makale Bilgileri:	
Etik Kurul Kararı:	<i>Etik Kurul Kararından muaftır.</i>
Katılımcı Rızası:	<i>Katılımcı yoktur.</i>
Mali Destek:	<i>Çalışma için herhangi bir kurum ve projeden mali destek alınmamıştır.</i>
Çıkar Çatışması:	<i>Çalışmada kişiler ve kurumlar arası çıkar çatışması bulunmamaktadır.</i>
Telif Hakları:	<i>Çalışmada kullanılan görsellerle ilgili telif hakkı sahiplerinden gerekli izinler alınmıştır.</i>
Article Information:	
Ethics Committee Approval:	<i>It is exempt from the Ethics Committee Approval</i>
Informed Consent:	<i>No participants.</i>
Financial Support:	<i>The study received no financial support from any institution or project.</i>
Conflict of Interest:	<i>No conflict of interest.</i>
Copyrights:	<i>The required permissions have been obtained from the copyright holders for the images and photos used in the study.</i>